

הרה"ג יעקב משה הלל שליט"א
ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

קדישים וצדקות שיעשו לזכות גוי שנפטר האם יועילו לו

שאלה

האם יש מקום ותועלת שגר צדק יאמר קדיש וילמד תורה ויתן צדקה "לעילוי נשמת" הוריו הגוים, או לא. ומה הדין בגוי שהיה מחסידי אומות העולם בכל זה.

תשובה

טעם ותועלת לאמירת קדיש וכדומה לזכות הנפטר

תחילה צריכין אנו לדעת לאיזה טעם אומרים האבלים קדיש על אבותיהם, ועוסקים במצוות וזיכוי הרבים לזכותם. והנה כבר כתבתי בזה בארוכה בס"ד בספרי שו"ת וישב הים (ח"א סימן י"ח), וקיצור דברי שם הוא, כי חל על הבן חיוב כבוד הוריו גם לאחר מותם, וכמ"ש חז"ל במסכת קידושין (דף ל"א ע"ב) וז"ל: מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו'. במותו כיצד, היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר כך אמר אבא, אלא כך אמר אבא מארי הריני כפרת משכבו. והני מילי תוך שנים עשר חודש, מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא וכו' עכ"ל. ונפסק בשולחן ערוך (יו"ד סימן ר"מ סעיף ט'). הרי לן מזה שאחריות מוטלת על הבנים כלפי אבותיהם גם לאחר פטירתם, לכבדם ולהקל מעליהם דינם, ולקבל עליהם סבל עונשיהם. ובמעבר יבק (בחלק שפת אמת מאמר ב' פרק כ') פירש שגם מצוות האבילות הן לטעם זה כדי להקל העונשים של ההורים בכח סבל הבנים כדיני האבילות.

אולם נמצא גדר אחר בכל זה, והוא על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין דף ק"ד ע"א) וז"ל: ברא מזכי אבא, עי"ש. וכוונת דבריהם כמ"ש בספר חסידים (סימן תתשע"א) שהמצוות והמעשים טובים שעושין הבנים לאחר פטירת הוריהם נזקפים גם לזכות האבות כאילו הם עשאו, דברא כרעא דאבוהו. וכן כתב בספר מעבר יבק (שם). ולפי דעת האר"י ז"ל ביאור הדבר, כי הרי ההורים נותנים לבוש לנשמתו של הבן, המלווה אותו ומסייעו בכל חייו במעשיו שיעשה, ובכך הם משותפים גם כן במעשיו לטוב ולמוטב (עיין שער המצוות פרשת יתרו במצות כבוד אב). וכן מפורש בספר הזוהר (פרשת בחקותי ח"ג דף קט"ו ע"ב) על הפסוק "בן יכבד אב", עי"ש, שהמעשים הטובים של הבן מביאים כבוד להוריו באותו עולם, להעלותם לפני ה' בכבוד, ולהושיבם בכסאות יקרות. ובהיפך, אם ח"ו חוטאים הבנים, שמורידין להוריהם ולא מעלים עי"ש. באופן שאמירת הקדיש והמצוות שעושה הבן לכבוד אביו, אינו רק כדי להצילו מעונשים ומדינה של גיהנם, אלא גם כדי להעלותו ולכבדו באותו עולם קמי קודשא בריך הוא. ואכן כן מפורש בדברי האר"י ז"ל (שער הכוונות דרוש הקדיש דף ט"ו ע"ב) דמועיל הקדיש לא רק כדי להצילו מגיהנם, אלא גם להכניסו לגן עדן, ולהעלותו ממדריגה למדריגה בגן עדן, עי"ש"ב. וכ"כ עוד בשער המצוות פרשת ויחי בסופו (דף י"א ע"ב). ועיין בזוהר (ח"א דף י"ד ע"ב), ובמדרש תנחומא (פרשת כי תשא

והגם שהרמב"ם כתב (בהלכות ממרים פרק ה' הלכה י"א) וז"ל: הגר אסור לקלל אביו הגוי ולהכותו ולא יבזהו, כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, שהרי זה מבזה אביו, אלא נוהג בו מקצת כבוד וכו', עכ"ל, והרי לן דס"ל להרמב"ם דיש לגר קצת חיוב כבוד לאביו הגוי, כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, דפירוש, שבהיותו גוי היה מכבד את אביו, ועתה שהתגייר מבזהו (עיין יבמות דף כ"ב ע"א), אין ללמוד מזה לנידוננו שיתחייב הגר לומר קדיש על אביו מדין כבוד וכדי שלא יאמרו וכו'. דהרי כל זה הוא דוקא בענייני כבוד שהיה נוהג בו בגיותו, אבל ענייני כבוד של תורה ומנהגי ישראל כמו אמירת קדיש, ודאי אין בזה שום צד חשש שלא יאמרו וכו'. וראיה מפורשת יש לזה מהגמרא שם (דף כ"ב ע"א) בנידון אם נאסרו שניות לערוה בגרים, ואמרו: ומאי ערוה גופא [מדאורייתא] אי לאו שלא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה, לא גזרו בהם רבנן, שניות מבעיא, עכ"ל. הרי להדיא דבמה שאין חיוב מדאורייתא ליהודי, לא שייך לומר בגר שלא יאמרו. וכל שכן במנהג ישראל בעלמא כגון לומר קדיש וכדומה לכבוד אביו, דבודאי לא שייך לומר שלא יאמרו וכו'.

אולם עיין בשו"ת זקן אהרן (ח"ב סימן פ"ז) שדן בשאלה זו, וצידד בה בדרך חריפות לומר דכיון שהגר מחוייב לכבד את אביו הגוי, וכפסק הרמב"ם הנ"ל, ממילא צריך שיאמר עליו קדיש כדי שלא יחשב כמבזהו, את"ד שם עי"ש באורך. אלא שהעלה למעשה לבסוף שיאמר הגר קדיש באופן שלא ירגישו הציבור שאומר הקדיש על אביו הגוי דהוי מילתא דתמיהא, עי"ש. ואנן בדידן כבר הוכחנו לעיל שאין ראיה מדברי הרמב"ם לחייב את הגר לומר קדיש על אביו מדין כבוד, כיון שמעולם לא נזקק הגוי בגיותו לכיבוד זה של אמירת קדיש, ולא שייך בה תו שלא יאמרו וכו'. אלא, דהגם שכתב הרב זקן אהרן לחייב הגר באמירת קדיש על אביו הגוי מדין כבוד, שהוא חיוב על הבן הגר, מכל מקום

סימן ל"ג). וכתב שם האר"י ז"ל שמטעם זה אומרים קדיש גם בשבתות ובימים טובים, הגם שאז אש של גיהנם שובתת, והנשמות יש להן נייחא ועולות לגן עדן, בכל זאת מועיל הקדיש להעלותם עוד ממדריגה למדריגה. והרי הן שלש תועליות באמירת הקדיש, הראשונה להצילו מדינה של גיהנם, והשנית להכניסו לגן עדן, והשלישית להעלותו עוד ממדריגה למדריגה עד אין קץ.

וככל זה מפורש יוצא ממאמר חז"ל כמעשה של רבי עקיבא באותו מת שהיה נענש בעונשים נוראים, המובא במסכת כלה רבתי (פרק ב'), וכתנא דבי אליהו זוטא (סוף פרק י"ז), ובמדרש עשרת הדברות (הובא באוצר המדרשים עמוד 457 דיבור שביעי), ובזוהר חדש פרשת אחרי (דף מ"ט ע"א בדפוס ליורנו), ובזוהר חדש רות (דף פ"ד ע"ג). ומובא מעשה זה גם בספרי הראשונים וגדולי הפוסקים, והוא מקור לאמירת הבן קדיש על אביו ועשיית מצוות וצדקות וענייני זיכוי הרבים לזכותו של אביו להצילו מכל מיני עונשים, ולהעלותו ממדריגה ולהכניסו לגן עדן, ולהעלותו עוד ממדריגה למדריגה, כיעויין עליו באריכות בתשובתי לשם שביארנו כל זה בהרחבה לאור המקורות הנ"ל. **הרי** לן שמפני חיוב כבוד אב ואם, ובכח הא דברא מזכי אבא וכנ"ל, כל הזכויות של הבן נזקפות גם לזכות ההורים להטיב עמהם בעולם הבא, ולכן נהגו הבנים לומר קדיש ולהתפלל בציבור כש"ץ וללמוד תורה ולתת צדקה לעילוי נשמת הוריהם.

בגר לא שייך טעם דברא מזכי אבא כלפי אביו הגוי

אולם לענין נידונינו, בגר הרוצה לומר קדיש על אביו שהוא גוי, הרי קיימא לן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות דף כ"ב ע"א), ואין לו ייחס לאביו, ולא שייך ביה דין כבוד אב. וגם ברא מזכי אבא ליכא ביה, כיון דמשנתגייר אינו נחשב לאביו.

בעטו בה ויצאו. וכבעיטה זו נחתם דינם שאין להם טענת קבלת שכר לעולם בשום אופן, דאין שכר לעולם הבא אלא למי שמקיים מצות בוראו לשמה לעשות נחת רוח לפניו, וזה מנוע מהגוים אפילו בעולם האמת. ולכן אמרו חז"ל (ערובין דף י"ט ע"א) שאפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה. וזה מפורש בגמרא הנ"ל דעבודה זרה שבעטו בסוכה בעולם האמת. והגם שבגמרא שם איירי לעתיד לבוא, נראה פשוט שהוא הדין גם כן לענין שכר הגוי בגן עדן, שהוא לאחר הפטירה. ולכן מובן מעתה למה שבכל דבריו אלו דן הספר חסידים בדקדוק רק לענין הקלת דינם של הגוים שעשו טובות לישראל, דר"ל להפחית בעונשם, אבל לא בקבלת שכר שלהם, שכבר נפסק בגמרא דעבודה זרה הנ"ל, שאין להם מבוא לטענת שכר כישראל כלל ועיקר. (ודין חסידי אומות העולם יתפרש להלן).

ומ"ש וגר המבקש על אביו ועל אמו לא יועיל להקל מדינם, צריכין אנו לפרש דאיירי באופן שאביו הגוי לא היו לו זכויות מטובות שעשה ליהודים. אלא דיש להרגיש למה לא יחשב לו לזכות שבנו התגייר. ואפשר דאיירי באופן שאביו לא הסכים שיתגייר. ואפשר לפי זה, שאם עודדו אביו להתגייר יש לו בדבר זה זכות. ויש מקום ללמוד ממאמר חז"ל (בשמות רבה שהביא דבריהם רש"י) על הפסוק (שמות ב' י"ב): ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וכו', וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר, עכ"ל, דמשמע שאם היה רואה שיוצא ממנו איש צדיק, לא היה הורגו (וכ"כ הרא"ם שם). וזה אפילו אם הוא בעצמו גוי רשע כאותו המצרי, בכל זאת תולדותיו העתידיים לצאת ממנו היו מצילים אותו בעודו בחיים. ואפשר דגם לאחר מותו עומד לו זכות זו, וצ"ע.

ועייין במדרש שמואל על המשנה באבות (פרק ג' משנה י"ד): חביב אדם שנברא בצלם וכו', שהביא משם הרח"ו ז"ל שפירש את הפסוק (בראשית ט' ו'): שופך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם, דנראה

הסתפק אם אכן יועיל הקדיש כלל להטיב לנשמת אביו, עי"ש.

דברי הפוסקים הדנים כענין אם יועיל תפלה ונתינת זכות לנשמת הגוי כדי להקל בדינו ולהטיבו

כתב בספר חסידים (סימן תש"ץ) וז"ל: יש נכרי שעשה טובות ליהודים, יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדינו וכו'. אבל נכרי רע וכו' אין לבקש עליו וכו'. וגר המבקש על אביו ועל אמו לא יועיל להקל מדינם וכו', עכ"ל. **והנה**, ממ"ש יש נכרי שעשה טובות ליהודים יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדינו, נראה בפשטות דאיירי לאחר מיתתו, ולהתפלל עליו שיקלו עונשיו בגיהנם, וזה בזכות מה שעשה טובות ליהודים. והיינו שבזכות זה שהציל יהודים מצרות, או הצליחם בעסקים, או טיפל ברפואתם וכדומה, גרם להם שיוכלו לעבוד את הבורא יותר ביישוב הדעת, ובאריכות ימים, לכן יש לו חלק בזכויותיהם, ויכולים אותם יהודים שנהנו ממנו להתפלל עליו כדי לעורר את זכויותיו לפני כסא כבודו יתברך להקל בדינו, וכמ"ש (ב"ק דף ל"ח ע"ב): אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. **אולם** כל זה איירי לענין להקל בדינם ולהמעיט עונשיהם וסבלם בגיהנם, אבל לעולם אין שייך שכר עולם הבא לגוי אפילו אם הטיב ליהודים. וכדמוכח מהגמרא שבריש מסכת עבודה זרה (דף ב' ע"ב), שהקב"ה דחה טענת הגוים לקבל שכר מפני הטובות שעשו בעולם, שנהנו מהן ישראל גם כן, ואמר להם הקב"ה שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם וכו', ע"כ. מוכח מזה דמעולם לא עשו הגוים טובות לישראל שלא מחמת טובת עצמם, ולכן אין להם טענת שכר על זה. ועיין שם עוד (דף ג' ע"א) שבסוף בקשו הגוים שינסה אותם הקב"ה בקיום מצוה, ונתן להם מצוה קלה שהיא מצות סוכה, והוציא להם חמה כבתקופת תמוז, ובעטו בהן ויצאו, עי"ש, שהוכיחו בכך שלעולם אין בהם היכולת לקיים מצוה לשמה, אלא לשם תועלת והנאת עצמם, ולכן ברגע שסבלו ממנה,

ארגואיטי ז"ל שכתב בזה (בערך ת' אות פ"א) וז"ל: נשאלתי על בעל הבית אחד שקיבל רוב טובה מאיש נכרי אחד, שהיה לו אמונה רבה בהקב"ה, והוא היה מחסידי אומות העולם, ומת הנכרי ההוא, ורוצה האיש הישראלי הזה לתת צדקה לעניים לשמו, שמן למאור וכיוצא, "לעילוי נשמתו" [של הגוי], כדרך שנוהגים למי שמת לו אב ואם וכיוצא, אם יש היתר לעשות כדבר הזה. ובתחילת ההשקפה בתורה שבעל פה נפירוש בלי עיון בספרים] אמרתי שלענ"ד אין לעשות כן, כי לא תחנם כתיב, ואמרו חז"ל לא תתן להם חן. וזהו בחיים, כל שכן וקל וחומר לאחר מותו. דליכא איבה. הא ודאי שאין מקום לעשות ככה. ואף שנזכרתי במאי דאמרו רז"ל (גיטין דף ס"א ע"א): קוברין מתי עכו"ם וכו', שנא ושנא, כמו שיראה המעיין שיש לחלק. והנה בבואי הביתה הבינתי בספרים שלא כן אנכי עמדי. כי כה ראתה עיני להרב ספר חסידים שכתב להדיא וז"ל: אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים וכו' [וכנ"ל] עיין שם דבריו. הנך רואה בעיניך שמותר לישראל לעשות תפלה להקב"ה לבקש לפניו שיקל בדינו. והא ודאי שבכלל התפלה הוא שיכול ליתן צדקה וכדומה. ולא תימא דלא מצינו לספר החסידים שכתב כן כי אם דוקא היכא שעשה [הגוי] טובות ליהודים הרבה, מה שאין כן אם הוא ליהודי אחד כנידון דידן, אפשר דלא הותר, הא ליתא. שמלבד שחז"ל השמיעונו (בבא בתרא דף י"א ע"א, וסנהדרין דף ל"ז ע"א): כל המקיים נפש אחת וכו', אם כן האי נכרי דנידון דידן קיים לאינש הישראלי הזה הן בממון והן ביהדותו יתברך שמו, כי הוא הגורם שנכנס בלבו של ישראל זה אמונה יתירה בהשם על ידי הגוי הלזה, דודאי דיש להתיר לבקש עליו "לעילוי נשמתו". ועוד דזיל בתר טעמא שלא הותר כי אם בשביל טובה שעשה, אמטו להכי זה הכל אחד. וכבר ידוע מה שפסק הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ה): חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, ואם כן גם הנכרי הזה בכלל. ומאחר שיש לו חלק לעולם הבא, הא ודאי שיכולת בדינו להתפלל ולבקש מלפניו

מפשטות לשון המשנה שמייחס "הצלם אלהים" שנזכר בפסוק הנ"ל גם לבני נח. אולם הרח"ו ז"ל פירש, דאין לומר כן, כי אפילו חסידי אומות העולם שיש להם איזו בחינת נשמה, וכפי שנבאר בהמשך, בכל זאת אינם בכלל "צלם אלהים". ומה שייחס בפסוק הנ"ל "צלם אלהים" בבני נח, ביאר דאיירי רק בבן נח שעתיד לצאת ממנו גר צדק שהוא בצלם אלהים ממש, וההורגו לאותו בן נח, הרי הוא הורג גם את הצלם אלהים של אותו גר צדק שהוא זרעו הכלול בו, את"ד עיש"ב. ולפי זה, אפשר דגם אביו של הגר הזה יש לו איזו זכות במעשיו של בנו שיצא ממנו הגם דקיי"ל שהבן אינו מתייחס אחריו, ואם כן למה כתב הר"י החסיד שאין תפלת הגר על אביו מועיל לו. ויש ליישב, שהמדרש הנ"ל איירי בהיות אותם נשמות העתידות להתגייר עדיין כלולות בגוי ההוא, וטרם יצאו לעולם, ולכן יש לו זכות על ידם. אבל הגר דנידון דידן דאיירי ביה הספר חסידים הוי לאחר שנולד ויצא לעולם, וכדעת עצמו התגייר, ולכן נפרד שורש הטוב שהיה כלול בהוריו, ונשארו הם ברעתם, ואין להם זכות עוד בגיור בנם. וראיה לזה ממה שאמרו בילקוט (פרשת מטות ל"א ב' סימן תשפ"ה) שאחר שיצאה רות ממואב הותר להכותם.

עוד כתב בספר חסידים (סימן תשמ"ו): ואשר אמרו [ירושלמי מגילה פ"ג מ"ז] על חרבונה [שהיה גוי] "זכור לטוב", לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים, בין יהודים בין גוים, כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה, יאמר "זכרונו לברכה", עכ"ל. הרי לן להדיא שזכר הגוי לאחר פטירתו הוא לברכה בגלל שעשה טובות לישראל. ומוכרח מזה שהטובות שעשה הגוי ליהודים נזכרו לו לטובה שיהיה לו לזכרון טוב לפניו יתברך להקל בעונשיו. וכ"כ עוד שם (בסימן תתקפ"ב).

אולם כל זה איירי לכאורה באם עשה הגוי טובות לרבים מישראל, אבל יחיד מישראל שקיבל טובה מגוי, אם יכול לבקש עליו שיקלו בדינו, עיין בספר זכר עשות להגאון מהר"י

כל שבע מצוות בני נח, וזה לא על פי שכלו, אלא מחמת חיובו בכך על פי התורה, וכמו שנביא לפנינו מדברי הרמב"ם בזה, שהוא תנאי לעיכובא להיות נחשב מחסידי אומות העולם. ואם כן האיך פשיטא ליה דהיה מחסידי אומות העולם. ועיין להלן. אלא דיש לומר לשיטתו דסבירא ליה שאותו גוי היה מחסידי אומות העולם, דלכן יתכן אצלו המושג של "עילוי נשמה", וכפסק הרמב"ם דחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. ולפי זה אם כן בסתם גוי יסבור כנ"ל שאין מקום לבקש עליו אלא להקל בדינו, ולא לעילוי נשמתו.

וגם מה שהביא מדברי כמה פוסקים שהתירו להתפלל על גוי חולה שעשה טובות לישראל שיתרפא, ללמוד מזה שגם לאחר מותו מותר להתפלל עליו "לעילוי נשמתו". יש לחלק דהתירו הפוסקים הנ"ל דוקא בחיים חייתו של הגוי, שאם יתרפא יוסיף לעשות טובות לישראל, ולכן התירו. אבל לאחר מותו, מאחר שגוים אינם בני עולם הבא, אפשר שלא יועיל להתפלל עליו אלא רק כדי להקל בדינו, וכמ"ש בספר חסידים, וצ"ע. ועיין להלן בס"ד.

ראיות שאין שייך כנשמות הגוים מושגי שכר ועולם הבא, שאינם אלא בני אבדון וגיהנם

ועל כל פנים, מצאנו להרמב"ן בפירושו לתורה על הפסוק תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו, שפירש להדיא שגוים אינם מקבלים שכר ואינם בני העולם הבא, וז"ל שם: לומר שהן [ישראל] נוחלי גן עדן, כי אחרית האדם המות, על כן יבקש [בלעם] שימות מות ישרים, הם ישראל הנקראים ישורון, שיכלו ימיהם בטוב [בעולם הזה], ותהי אחריתי כמוהו [לעולם הבא], כישראל אשר חלקם בחיים, ואינם בני גיהנם ואבדון [כגוים], עכ"ל.

וכן כתב שם בפירוש רבינו בחיי וז"ל: ודבר ידוע כי עולם הנשמות [גן עדן] הוא הבא לאדם מיד תיכף אחר הפרדה מן העולם הזה, על כן ביקש זה [במ"ש "תמות נפשי מות ישרים"]

[יתברך] שיקל בדינו. ועיניך תראה (להמג"א) [להרב קיצור של"ה בשם מ"א] שכתב דכששומע [אחד שאינו חייב באבילות עליון] שמת אחד, שאומר "ברוך דיין האמת" בלי שם ומלכות, ואפילו בגוי שיש לו צער במיתתו, עיש"ד. הרי לך שאף שהצער הזה שיש לו אינו לכל העולם כי אם לזה דוקא, משום טובה שעשה לו לבדו, אפילו הכי מותר לומר בשבילו "ברוך דיין האמת" בלי שם ומלכות ולהצטער עליו כשאר ישראל. אם כן הוא הדין בנידון דידן שעשה לו טובה, דיש היתר ליתן צדקה ושמן למאור "לעילוי נשמת" הנכרי הזה. גם עיניך תראה עוד בספר החסידים סימן תשמ"ו וכו' [וכנ"ל]. וכ"כ בסימן תתקפ"ב וכו' עכ"ל. ועיין שם עוד כמה ציונים שהביא מדברי הפוסקים שמותר להתפלל וללחוש על גוי שחלה, לרפואתו. ומשמע שדעתו היא שאם בחייו מותר הוא הדין במותו.

והרי לך על כל פנים שהסיק הרב זכר עשות שאפילו אם רק יהודי אחד קיבל טובות מגוי זה, הן ברוחניות והן בגשמיות, יכול להתפלל עליו או לתת שמן למאור או לפסוק צדקה לשמו לעילוי נשמתו וכדי להקל עליו דינו, ובפרט אם היה מחסידי אומות העולם.

ויש להעיר על דברי הרב זכר עשות כמה הערות לענ"ד. חדא, שבספר חסידים כתב בפירוש להתיר רק להתפלל על הגוי כדי "להקל בדינו". ואילו הרב זכר עשות נקט בלישניה גם כן "לעילוי נשמתו". וכבר כתבנו לעיל שאין מושג זה בגוים, כיון שאין להם שום טענה לקבלת שכר בעולם הבא וכנ"ל. ולהלן יתבאר שאין להם גם שום מבוא לקבלת שכר מצד שורש נשמתן שבאילן הטמא. ואולי אפשר ליישב דמ"ש "לעילוי נשמתו" היינו להעלותו ממדרגה נמוכה שבגיהנם למדרגה עליונה שבגיהנם כדי להקל בעונשיו.

ועוד קשה לי בדבריו, שהבין בפשיטות שאותו גוי שהזכירו בשאלה היה מחסידי אומות העולם. והגם שכתב שהיה לו אמונה יתירה בהשם יתברך, לא פירש שיחתו אם היה מקיים

שיזכה אחר מיתה מיד לעולם הנשמות, שזו היא מיתת ישרים. וביקש עוד שיזכה באחרית הזמן אל העולם הבא, שהוא מזומן למי שהוא עתה בעולם הנשמות. וזה שאמר "ותהי אחריתי כמוהו", כי העולם הבא שהוא אחר התחייה הוא אחרית עולם הנשמות, וסוף כל התענוגים. למדנו מכלל דברי המשל הזה שיספר בשבחן של ישראל ומעלתם הגדולה מצד ראשיתם ואחריתם, שינחלו כל עולם הזה, שיזכו לתחיית המתים לחיי העולם הבא שאחר התחייה. וביאר בזה כי ישראל לבדם הם נוחלים כל זה, עד שהוא עצמו כשבא לקלל, בירך עצמו בברכתם, עכ"ל. והדברים מבוארים למבין, ועיין להלן באריכות בס"ד. ועיין לו עוד (בראשית פרק י"א י') וז"ל: ועוד שאין העכו"ם זוכים לתחיית המתים כי אם אנחנו בני שם, עכ"ל. ועוד (דברים פרק ל"ג פסוק כ"ח) שכתב שאין תחיית המתים אלא לישראל "ושאר האומות אינן זוכין לתחיית המתים", עיש"ב באורך.

הרי לן מכל זה שרוב אומות העולם הם פושעים בגופן, היינו שהם פרוצים בעריות, ולכן נידונים בגיהנם, ובסוף י"ב חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי הצדיקים. והרי לן כמ"ש רבותינו הראשונים הנ"ל שהם "בני אבדון וגיהנם". ויתבאר עניינם אלו עוד להלן בס"ד. אולם חסידי אומות העולם אינם בכלל זה, ויתבאר עניינם להלן בס"ד.

והנה, לאור כל הנזכר, כיון שמצאנו לאמירת קדיש שתי תועלות, אחת כדי להציל נשמת הנפטר מדינה של גיהנם ושאר עונשים, ואחת כדי להעלות את נשמת הנפטר להכניסו בגן עדן, ולהעלותו עוד ממדריגה למדריגה, נראה ברור, לעניינינו ולנידונינו, שזה הגר אם יאמר קדיש על פטירת אביו הגוי, אפשר שיועיל להצילו מעונשים ומדינה של גיהנם, אבל להעלות את נשמתו לגן עדן לא שייך גביה כלל. ועדיין יש להסתפק ולומר שלא יועיל כלל אמירת קדיש לנשמת הגוי, דאין לקדיש שייכות בגוי אלא לישראל, אלא דוקא להתפלל עליו ולבקש מהשי"ת שיקל בדינו, ותול"מ. ועיין להלן.

בירור דין הגוים אם יש להם איזה חלק לעולם הבא או לא, ודין חסידי אומות העולם

כתב במשנה (סנהדרין דף צ' ע"א): כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ע"כ. משמע מזה בפשטות ישראל דוקא. (וכן דייק התפארת ישראל שם). ולפי זה אפילו חסידי אומות העולם אין להם חלק לעולם הבא. אלא דאפשר שעיקר הדיוק הוא ממ"ש "כל ישראל", ור"ל כל הששים

ומ"ש הרמב"ן ורבינו בחיי שהגוים הם בני גיהנם ואבדון, מקורם הוא מהגמרא (ראש השנה דף י"ז ע"א) וז"ל: פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן יורדים לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חודש. לאחר שנים עשר חודש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי הצדיקים, שנאמר ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וכו', עכ"ל. ועיי"ש שאמרו שפושעי ישראל לפעמים יש להם תקנה, ומטה הקב"ה את דינם כלפי חסד, אבל פושעי אומות העולם לא מצאנו להם תקנה. ועיין עירובין (דף י"ט ע"א) שאפילו על פתחו של גיהנם אין פושעי אומות העולם חוזרים בתשובה. ועוד ביארו שם דפושעי ישראל בגופן היינו קרקפתא דלא מנח תפילין. ופושעי אומות העולם בגופן היינו בעבירה. ופירשו בתוספות שם, ר"ל עריות. ועיין קידושין (דף מ"ט ע"ב) שאמרו עשרה קבין זנות ירדו לעולם, תשעה נטלו ערביא ואחד נטלו כל העולם כולו, ע"כ. ועיין בעבודה זרה (דף כ"ב ע"א) שהגוים

רשעים כמוהו יש להם חלק לעולם הבא. כן נראה לכאורה.

ופירוש "עולם הבא" דמתניתין הוא כמ"ש הרע"ב ז"ל דאיירי לאחר תחיית המתים, והוא בגוף (מזוכך) ובנפש, שיחיו יחדיו חיים נצחיים. מבואר דאיירי במצב שכולו רוחני. אולם מ"ש רש"י הנ"ל בשם הגמרא נראה דלאחר התחייה עדיין יהיו גוים שרועים צאנם של ישראל. ואפשר שהם שני שלבים בתחיית המתים, וצ"י. ועיין להלן מ"ש עוד בזה. ועיין רמב"ם (הלכות תשובה פרק ח' הלכה ב'), ובראב"ד שם.

אולם הרב בעל ספר עיקרים (במאמר רביעי פרק ל"א) דחה פירוש זה, ופירש דאיירי בהאי מתניתין גם בשכר גן עדן, שכתב וז"ל: וזו אינה ראייה, שיש לבעל הדין לחלוק ולומר כי תחיית המתים במקום הזה יראה לשכר הנפש [בלבד], ותחיתה בעולם הנשמות הבא מיד אחר המות. ויקראו את זה "תחיית המתים" [כדי] לחלוק על הצדוקים והכותיים הכופרים בהשארות הנפש ואומרים שהנפש תמות במות הגוף. וכך יראה זה מפשט הלשון שהוזכר לקמן בגמרא: א"ר אלעזר ברבי יוסי, בדבר זה זייתי ספרי כותיים שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה כו', שיראה מזה כי כוונתם היתה להראות להם מן התורה שיש לנפש מציאות אחר המות, לא זולת זה וכו'. על כן אני אומר כי מה שנזכר כאן במשנה "עולם הבא" הוא כנוי לשכר הבא לנפש בכלל אחר המות, הן המדריגה הבאה לו לאדם אחר תחיית המתים, הן המדריגה הבאה לו לאדם מיד אחר המות. ויורה על זה מה שאמרו לקמן: [חסידים] אומות העולם יש להם חלק לעוה"ב, ואם לא היה העוה"ב אלא מדרגה הבאה אחר תחיית המתים, איך יאמרו שחסידים אומות העולם זוכין לה, הלא המדריגה ההיא אינה מושגת אלא לצדיקים גמורים בלבד, כמו שאמרו: גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, תחיית המתים לצדיקים גמורים בלבד. [א"ה לפי מ"ש בזוהר חדש רות שהכאנו לשונו להלן דמפורש שם

רבוא נשמות שרשיות של ישראל לא ידחו מהן נדת, וכולן עתידות להתתקן לבסוף ולבוא לעולם הבא אחר קבלת עונשיהם, וכמ"ש המקובלים (עיין בספר בן יהוידע למסכת סנהדרין ריש פרק י"א ד"ה שלשה מלכים). ואם כן לא בא לאפוקי מקצת גוים כחסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא, אלא לרבוויי גם רשעי ישראל.

והנה, שוב כתב במשנה שם: שלשה מלכים וארבע הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא וכו'. ובין ההדיוטות מנה את בלעם. ובגמרא שם (דף ק"ה ע"א) דייק: בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי, הא אחריני אתו. (ופירש רש"י: הא שאר נכרים, אתו. כלומר, מדקא חשיב תנא דמתניתין בלעם שהיה נכרי בהדי הדיוטות, וקאמר דאין לו חלק, מכלל דשאר נכרים יש להם חלק). מתניתין מני, רבי יהושע היא. דתניא, רבי אליעזר אומר "ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים", "ישובו רשעים לשאולה", אלו פושעי ישראל, "כל גוים שכחי אלהים", אלו (פושעי עובדי כוכבים) [אומות העולם]. דברי רבי אליעזר. [הרי דס"ל לרבי אליעזר דפושעי ישראל וכל אומות העולם אין להם חלק לעולם הבא]. אמר לו רבי יהושע וכי נאמר "בכל גוים", והלא לא נאמר אלא "כל גוים שכחי אלהים". אלא, "ישובו רשעים לשאולה" מאן נינהו, "כל גוים שכחי אלהים". (ופירש רש"י, משמע אלא אותם השוכחים אלוה כגון בלעם ויש"ו ושכמותם, אבל אחריני אתו, כדאמרינן כריש פרקין (דף צ"א ע"ב): ורעו זרים צאנכם ובני נכר אכריכם, לעולם הבא). ואף אותו רשע [בלעם] נתן סימן בעצמו, אמר: תמות נפשי מות ישרים, אם תמות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו, ואם לאו הנני הולך לעמי, עכ"ל.

הרי לן מזה שלפי דעת רבי אליעזר כל אומות העולם אין להם חלק לעולם הבא, וחולק על משנתנו שאמרה שדוקא בלעם שהיה רשע גדול, אין לו חלק לעולם הבא. אבל דעתו של רבי יהושע היא שרק רשעי הגוים כמו בלעם אין להם חלק לעולם הבא, אבל אחרים שאינם

(פרק ג' הלכה ה') וז"ל: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אף על פי שחטאו וכו'. וכן חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, עכ"ל. וכאן לא פירש מי הם חסידי אומות העולם. אולם בהלכות מלכים (פרק ח' הלכה י' וי"א) כתב וז"ל: וכן ציוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל כל מצוות שנצטווה נח וכו'. והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב וכו'. כל המקבל שבע מצוות ונוהר לעשותן, הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שציוה בהן הקב"ה בתורה, והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן. אבל אם עשאו מפני הכרע הדעת, אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אומות העולם, אלא מחכמיהם, עכ"ל. (ועיין באגרות הרמב"ם, אגרת להרב חסדאי הלוי הספרדי, ודבריו שם צ"ע לאור מ"ש כאן, דנראה משם לכאורה דנקרא חסיד מאומות העולם אם מאמין בבורא ונוהג במדות מתוקנות, ולא הזכיר כלל קיום ז' מצוות בני נח כתנאי לזה).

וכתב שם הכסף משנה: מ"ש וכן חסידי אומות העולם [יש להם חלק לעולם הבא], פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע בפרק חלק, ופסק כרבי יהושע. וכתב רבינו בפירוש המשנה דהכי משמע ממתינתין דמני לבלעם בהדי ארבע הדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא, עכ"ל. וכן כתב בכסף משנה בהלכות מלכים שם.

ולכאורה דברי רבינו הכסף משנה תמוהים. דהרי ביארנו לעיל בפשטות דרבי יהושע ס"ל דכל שאר אומות העולם שאינם רשעים כמו בלעם יש להם חלק לעולם הבא, ולא הזכיר רבי יהושע כלל תנאי זה של קיום ז' מצוות בני נח, או המושג של "חסידי אומות העולם", אלא אמר שכל שאינם רשעים כבלעם יש להם חלק לעוה"ב.

ולפי זה נראה לכאורה דלא פסק הרמב"ם כרבי יהושע, אלא כהסוגיא דגר תושב שהם גוים המקיימים מצוות בני נח, שעל פי המכואר שם כתב שיטתו בהלכה זו, שגויים אלו נקראים

שזוכים חסידי אומות העולם לחלק בעולם הבא המיוחד לעצמן, ולא יהיו יחד עם בני ישראל, אין זו ראייה. אלא דאפשר שהזהר חדש איירי בגן עדן דוקא]. אלא שהעוה"ב במקום הזה נאמר על המדריגה הבאה לו לאדם אחר המות לאחר עבור י"ב חודש, שתזדכך הנפש מן ההרגלים החמריים. והמדריגה הבאה לו לאדם מיד אחר המות תוך י"ב חודש היא הנקראת בלשון רבותינו ז"ל "גן עדן", שעליה אמר שכלל האומה [הישראלית] זוכים אליה ונכנסין בה מיד בשעת מיתתן וכו'. ועל כן הוזקנו לומר כי העוה"ב נאמר בכללות וכו'. ועל כן יאמרו: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כלומר, כי בעולם הנשמות הבא לאדם אחר המוות, ישיג כל אחד ואחד מישראל בו הדרגה מה לפי מעשיו. וכן חסידי אומות העולם יש להם חלק ומדריגה מה בעולם הבא. אבל המדריגה הגדולה והאחרונה שהיא "חיי העולם הבא" לא יזכו אליה כל אדם, אלא הצדיקים הגמורים [שבישראל] לאחר תחיית המתים, עכ"ל ספר העיקרים.

ועיין בספר עבודת הקודש למהר"מ גבאי (חלק ב' פרק מ"א) שהביא דברי הספר עיקרים הנ"ל, וחילק בדבריו לגבי תחיית המתים, דחסידי אומות העולם שחיו ומתו, לא יקומו שוב בתחיית המתים. אבל אותם שיהיו בחיים בעת תחיית המתים של ישראל, ישארו בחיים ולא ימותו. והביא שם ראייה לזה מהמדרש (רבה, בראשית פרשה כ"ו) שנחלקו אמוראים בענין המיתה לעתיד לבא, רבי חנינא סובר אין מיתה לעתיד לבוא אלא בבני נח בלבד, ורבי יהושע בן לוי אומר לא בישראל ולא באומות העולם. והסיק שם בספר עבודת הקודש, דגם רבי חנינא מודה דחסידי אומות העולם שנשארו בחיים לא ימותו עוד. וסיים שם וז"ל: ובין רבי חנינא ובין רבי יהושע בן לוי כולם מודים שאין מיתה בישראל לעתיד לבוא. וכן דעת חכמי התלמוד בפרק חלק ובפרק תמיד נשחט, עולא רמי וכו'. ועיין בשו"ת באר שבע בחידושי סנהדרין ריש פרק חלק שם.

והנה, כתב רבינו הרמב"ם בהלכות תשובה

תושב, זה גוי שקבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר [השש] המצוות שנצטוו בני נח, ולא מל ולא טבל, הרי זה מקבלים אותו [לגר תושב], והרי הוא מחסידי אומות העולם וכו'. (ח') ואין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג וכו', עכ"ל.

יוצא לן בדעת הרמב"ם: (א) אין עולם הבא אלא לצדיקים שהם ישראל. והגרים כישראל לענין זה. (ב) גוי שקבל על עצמו לקיים שבע מצוות בני נח הוא מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא. ובזמן שהיובל נוהג מתקבל כגר תושב. ולא הזכיר הרמב"ם יותר מזה. באופן דיוצא כמבואר מדבריו ששאר גוים שלא קיימו שבע מצוות, אפילו אם לא היו רשעים כמו בלעם, אין להם שום חלק לעולם הבא, וזה ברור בס"ד בדעתו, וכמפורש בתוספתא הנ"ל. ובזה נתבארה לשון המשנה "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו'" באר היטב. ועיין לעיל שכתבנו שאין העולם הבא של חסידי אומות העולם אותו עולם הבא של ישראל. ולהלן יתבאר עוד בס"ד.

והנה, לגבי ישראל, פשוט הדבר שיש להם חלק גם בגן עדן וגם בעולם הבא שלאחר התחייה. אבל לגבי חסידי אומות העולם, יש בדבר פלוגתא, כי לדעת ספר העיקרים יש להם חלק בגן עדן ולא לעולם הבא שלאחר התחייה. ואילו לדעת בעל עבודת הקודש, אותם חסידי אומות העולם שיהיו בעולם בעת התחייה, לא ימותו, ויזכו לעולם הבא גם כן. ונראה שכן הבין רש"י הנ"ל בדברי הגמ' בסנהדרין (דף ק"ה ע"א). ומסתימות דברי לשון הרמב"ם נראה דסבירא ליה דיש לחסידי אומות העולם חלק בעולם הבא שלאחר התחייה. ונראה דיש שני שלבים בתחיית המתים, כי בתחילה כאשר יקומו מתי ישראל עדיין יהיה העולם גשמי עד סוף האלף הששי, ובאלף השביעי אזי יזדככו הגופים ויתעלו למדרגת הנשמות, ויחיו לעולם בקבלת שכר. ועיין במאמר העיקרים לרמח"ל בפרק "בגאולה", ובמ"ש להלן בשם הערוך לנר. ועיין להלן עוד בזה.

חסידי אומות העולם, ויש להם חלק לעולם הבא. ולמה כתב הרב כסף משנה שפסק הרמב"ם כרבי יהושע, דמתניתין כוותיה.

אולם פשר הדבר הוא, דהרי הרמב"ם עצמו בפירוש המשניות ביאר את המשנה לפי דעת רבי יהושע כמ"ש הרב כסף משנה, וז"ל שם: וזכר בלעם, והוא אינו מישראל, לפי שחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. והודיע כי בלעם מרשעי אומות העולם ואין לו חלק לעולם הבא, עכ"ל. הרי בפירוש שביאר במשנה שרשעים ככלעם אין להם חלק לעולם הבא, אבל הצדיקים שבהם שהם אותם שמקיימים שבע מצוות בני נח, נקראים חסידי אומות העולם ויש להם חלק לעולם הבא.

וחילו של הרמב"ם לפרש כן הוא מהתוספתא שם (סנהדרין פרק י"ג משנה א') שהוא מקור הברייתא שהביאה הגמרא הנ"ל, וז"ל: אמר לו רבי יהושע, אילו אמר הכתוב "ישוּבו רשעים לשאולה כל גוים", ושתק, היה אומר כדברין, אלו רשעי ישראל (ורשעי עובדי כוכבים) [ואומות העולם]. עכשיו שאמר הכתוב "שכחי אלהים", הא יש "צדיקים" (בעובדי כוכבים) [באומות העולם] שיש להם חלק לעולם הבא עכ"ל. הרי בפירוש שלא כיוון רבי יהושע לומר שכל שאר אומות העולם שאינם רשעים ככלעם הרשע יש להם חלק לעולם הבא, אלא דוקא הצדיקים שבהם. ומזה למד הרמב"ם ז"ל את דינו, וכמ"ש בכסף משנה.

עוד כתב הרמב"ם (בהלכות איסורי ביאה, פרק י"ד הלכה ד') וז"ל: [כיצד מקבלים גרי הצדק וכו'] ואומרים לו הוי ידוע שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל, עכ"ל. ומקורו מברייטא בגמרא (יבמות דף מ"ז ע"א): אומרים לו הוי ידוע שהעולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים ע"כ. ונראה שרבינו הרמב"ם פירש מדעתו "והם ישראל", או שהיה לו גירסא זו בפירוש. (ומ"ש מהרי"ץ חיות שהוא ט"ס ברמב"ם, תמוה).

עוד כתב שם (הלכה ז') וז"ל: אי זה הוא גר

עוֹד יש להעיר בזה לפי מסקנת הגמרא (בעבודה זרה דף ג' ע"א) וז"ל: עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, מאי ראה, ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתירן להם, ע"כ. ופירשו הכוונה דר"ל דמעתה אם יקיימו הגוים שבע מצוות בני נח יקבלו שכר כמי שאינו מצווה ועושה, עי"ש. ורש"י (בב"ק דף ל"ח ע"א) כתב: אבל מעונשן לא פטרן, ע"כ. יוצא לן מהא, שחסידי אומות העולם, אף על פי שמקיימים שבע מצוות, שכרן הוא פחות, כמו מי שאינו מצווה ועושה, ודו"ק. וצ"ע למה רבינו הרמב"ם ז"ל לא הזכיר פרט זה.

דברי הרמח"ל בנידון זה מבוססים על דעת הרמב"ם ובתוספת נופך

והנה כדברים האלו כתב רבינו הרמח"ל ז"ל בספרו דרך ה' (חלק ב' פרק ד', בענין ישראל ואומות העולם). ותחילה ביאר ענין אדה"ר שנברא שלם, וכולל כל הנשמות, וענין חטאו, והתמעטותו בהסתלק ממנו חלקים מהנשמות ההן. ושוב ביאר ענין בחירתו של אברהם אבינו שבחר בו יה להיות ראש וראשון לעם ישראל, שהם בבחינת "המין האנושי מצד שורשו האמיתי כאדה"ר לפני החטא". ושמעם יפרדו אומות העולם לשבעים אומות, "שהם במדריגת המין האנושי השפלה שלאחר חטא אדה"ר". הרי שאברהם ותולדותיו הם באין מהאילן הטהור, והגוים לאומותם הם יוצאים מאילן הטמא. כל זה הוא תמצית דבריו שם. וכתב שם עוד וז"ל: ומרוב טובו וחסדו יתברך שמו, גזר ונתן מקום אפילו לענפי שאר האומות, שבבחירתם ומעשיהם יעקרו עצמם משורשם [שבאילן הטמא] ויוכללו בענפיו של אברהם אבינו ע"ה אם ירצו. והוא מה שעשהו יתברך שמו לאברהם אבינו ע"ה אב לגרים, ואמר לו "ונתברכו בכך כל משפחות האדמה וכו'" עכ"ל.

ועוד כתב שם וז"ל: ואולם, לא היתה הגזירה להאביר את האומות האלה, אבל היתה הגזירה שישארו במדריגה השפלה שזכרנו, והוא מין אנושיות שהיה ראוי שלא ימצא [בעולם מעיקרא] אילו לא חטא אדה"ר וכו'. ואמנם כיון שיש בהם בחינה אנושית, אף על פי שהיא שפילה, רצה הקב"ה שיהיה להם מעין מה שראוי לאנושיות אמיתית. והיינו שיהיה להם נשמה כעין נשמות בני ישראל, אף על פי שאין מדריגתה מדריגת נשמות ישראל, אלא שפילה מהם הרבה. ויהיו להם מצוות יקנו בהם הצלחה גופית [בעולם הזה], ונפשיית [בעולם הבא] גם כן כפי מה שראוי לבחינתם, והן מצוות בני נח וכו'. ואולם לעולם הבא לא תמצאנה אומות זולת ישראל. ולנפש חסידי אומות העולם ינתן מציאות כבחינה נוספת ונספחת על ישראל עצמם. ויהיו נטפלים להם כלבוש הנטפל לאדם. ובבחינה זו יגיע להם מה שיגיע מן הטוב, ואין בחוקם שישגו יותר מזה כלל, עכ"ל.

והרי לן מזה שדרך רבינו הרמח"ל בעקבותיו של רבינו הרמב"ם בכל הפרטים שכתב בנידון זה. אלא שביאר בתוספת, שגוי שמתגייר, מקבל מאוצר נשמות הגרים נשמה כעין נשמת ישראל הנתקנת על ידי תרי"ג מצוות, רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה לא תעשה, שהם קומה שלימה. ואילו חסידי אומות העולם מקבלים נשמה חיצונית יותר, המתפרטת רק לשבע בחינות הנתקנות על ידי שבע המצוות שנצטוו בהן, ועל ידה הם זוכים לעולם הבא המיוחדת להם כפי בחינתם ונשמתן הנזכרת. וכמובן, נשמות ישראל הן הפנימיות מכולן, ונשמות הגרים מחוצה להם. וכמ"ש בזהר בראשית בהקדמה (דף י"ג ע"א) ובמדבר (רי"ח ע"ב ורי"ט ע"א) שיש חילוק בין נשמות ישראל שהם מגופא דאילנא, לבין נשמות הגרים והגויים שהם כגדפין, שישנם כמה אידרין לכל מין בפני עצמו עי"ש.¹ וכולן יש בהם תרי"ג

1 ועיין זוהר (במדרש הנעלם פרשת וירא דף קי"ד ע"ב) שכתב שהגרים שנתגיירו מאומות העולם לא יקומו

עשיו, פרט לאנטונינוס. ופירש רש"י שם ד"ה שמה אדום, וז"ל: בגיהנם משתעי קרא, ע"כ. אם כן הבטיחו רבי לאנטונינוס שלא יהיה בגיהנם. ואפשר דמזה מוכח שיהיה בגן עדן. ואפשר דהחשיבו כחסידי אומות העולם, ואין ר"ל שיהיה בגן עדן של ישראל, אלא במדור מיוחד ששם יושבים חסידי אומות העולם, וכמ"ש לעיל בשם הזוהר רות, וכמ"ש הרדב"ז (ומקור דבריו מהתנא דבי אליהו דלהלן) שכל ערל לא יאכל בו. (ופשוט דכל זה איירי לפני שהתגייר).

ואיתא כתנא דבי אליהו רבה (פרשה כ' ד"ה פעם אחת), והובא גם בילקוט שמעוני (פרשת בא סימן רי"ב) וז"ל: תנא דבי אליהו, פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום, ומצאתי זקן אחד, אמר לי, רבי וכי יש אומות העולם לימות המשיח. אמרתי לו בני כל גוי וכל ממלכה שעינו את ישראל ולחצו אותם, באין ורואים בטובתם של ישראל ושבים לעפרם ושוב אינן חיים לעולם, שנאמר רשע יראה וכעס. וכל גוי וכל ממלכה שלא עינו את ישראל ולא לחצו אותם, באין והויין איכרים וכורמים לישראל לימות המשיח, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו', ואומר ולעבדיו יקרא שם אחר, אלו הכשרים שבאומות. אמר לי רבי תאמר הואיל והן באין לימות המשיח, יהיו באין לעולם הבא [לאחר התחייה]. אמר לי וכל ערל לא יאכל בו וכו'. ומה וכו' עולם הבא שכולו קודש קדשים על אחת כמה וכמה כל ערל לא יאכל בו, עכ"ל.

יוצא לן מזה שאומות העולם הכשרים ימצאו בימי המשיח, ויהיו עבדים לישראל. אבל לעולם שאחר התחייה אין לגוים שום חלק. ונראה שדברים אלו סותרים למ"ש בסנהדרין

בחינות דקומה שלימה. ומחוץ להן עוד הן נשמות חסידי אומות העולם, שלהן שיעור קומה קטנה וחסרה בשבע בחינות דוקא.

והכי איתא בזוהר חדש רות (דף ע"ח ע"ד) וז"ל: ועל דא כל גוי שיעשה תשובה, ויתפרש מעבודה זרה, ומעבירה [פירוש שיקיים יתר שש המצוות דבני נח], יעול הקב"ה ביה רוח קדישא ונפשא קדישא, ועל דא יש לו חלק לעולם הבא, ולא עם בני ישראל אלא חלק בפני עצמו, ועולם בפני עצמו, עכ"ל. וכן כתב הרדב"ז על הרמב"ם (בהלכות מלכים פרק ח' הלכה י"א) וז"ל: זה מבואר בכמה דוכתי חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, וראיתי מי שכתב שאין החלק הזה בגן עדן [ביחד עם נשמות ישראל], שאין ערל נכנס שם, וסימנך "כל ערל לא יאכל בו", עכ"ל. ועיין מ"ש בזה בספר פניני רבינו הקהלת יעקב (ח"א דף ע' ע"ב ואילך עד דף ע"ג ע"א. ושם דף קס"א ע"א).

מאמרי חז"ל ודברי המפרשים בענין זמני השכר ביחס לאומות העולם, גן עדן, ימות המשיח, ותחיית המתים

עוד צריכין אנו להודיע, כי לענין מצבם של אומות העולם בגן עדן, ובימות המשיח, ובתחיית המתים, ישנן כמה מאמרים בחז"ל, וקשה להבדיל ולהגדיר ביניהם באיזה זמן הם מדברים, כי על הרוב כללו רז"ל כל אלו הזמנים בכינוי "עולם הבא".

עייין בעבודה זרה (דף י' ע"ב) ששאל אנטונינוס לרבי אם יש לו חלק לעולם הבא, ואמר לו כן. והקשה לו מכמה פסוקים המוכיחים שלגוים ולמלכיהם לא יהיה חלק לעולם הבא, והשיבו רבי דאיירי באותם העושים כמעשה

בתחיית המתים בעצמם, אלא על ידי הצדיקים שיחיו אותם במשענתם, כמו שרצה לעשות אלישע להנער, עי"ש. ונראה מזה שחסידי אומות העולם אינם קמים בתחיית המתים אפילו ע"י משענת, ואין להם שכר אלא בעולם הנשמות בגן עדן, וכמ"ש לעיל בשם ספר עיקרים. אולם בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ד) איתא שהתחייה העתידה היא גם לחסידי אומות העולם. ועיין בתפארת ישראל ריש פרק חלק שהאריך בזה. ופשט לשון הרמב"ם והרמח"ל מורים שחסידי אומות העולם אכן יש להם תקומה בעולם התחייה. וצ"ע.

הם לעולם קיימים. וכתב שם ברש"י (ד"ה שעתיד) וז"ל: לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרן, אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישבו ויחיו לעתיד לבוא. והגיה שם המהרש"ל דזה בין לימות המשיח בין לעולם הבא. ונראה כוונתו, שמי שיחיה בימות המשיח, לא יצטרך למות, ויכנס בחיים חייתו לימות העולם הבא, אבל אותם שכבר מתו, הם יקומו לתחייה בעולם הבא. ועיין עוד שם (בע"ב) שהקשתה הגמרא כמה קושיות על התנא דבי אליהו הנ"ל שאמר שהקמים בתחייה אינם חוזרים שוב לעפרן, ורצו להוכיח מהמתים שהחייה יחזקאל שחזרו ומתו. ותירצה הגמרא דמחלוקת היא, ותנא דבי אליהו סובר כמ"ד דהמתים דיחזקאל היה משל, אבל לעתיד לבוא לא יחזרו לעפרן.

שוב מצאתי בערוך לנר בסנהדרין שם (דף צ"ב ע"א) שכתב כעין דברינו הנ"ל, ובתוספת נופך וז"ל: ברש"י ד"ה לאחר שיחיו, בין לימות המשיח בין לעולם הבא, אלא הבשר מתקיים עליהם. עיין במהרש"א שכתב שיש גמגום בדברי רש"י מאי לעוה"ב, ומאי לעתיד לבוא, שיחיו שנית עכ"ל. ולענ"ד דברי רש"י מדויקים. דיש לדקדק גם כן מה שכתב רש"י ד"ה שעתיד, לימות המשיח, דמאי בעי כזה, ולמה לא פירש כפשוטו דקאי על עת תחיית המתים. אכן אתי שפיר, דאם כן מאי קמ"ל דאין חוזרין לעפרן, פשיטא, דאל"כ מאי תחיית המתים מהני אם שוב ימותו. וגם איך קאמר צדיקים אינן חוזרין לעפרן, הרי כל המתים שיחיו נמי לא ימותו עוד, שמה תהיה התחיה להם אם אחר זה ימותו שנית. ולכן פירש [רש"י] דקאי על הצדיקים שיחיו לעת ביאת המשיח, כדאמרו רז"ל דצדיקים גדולים יחיו מיד לעת ביאת המשיח, וכדאמרין לעיל שאז יותן הארץ לאבות הקדושים, ותרומה יותן לאהרן, וכדכתבנו לעיל. וכיון דלימות המשיח יהיה העולם כמנהגו באכילה ושתייה כדאמרין לעיל "ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו'" על כרחך תהיה התחיה אז שיחיו כגוף מבשר ודם, ולא תחיה רוחני, כמו לעת תחיית המתים, שאף

(דף צ"א ע"ב), וכפירוש רש"י (שם, ובדף ק"ה ע"א ד"ה מתניתין), שפירשו דפסוק הנ"ל ד"עמדו זרים ורעו צאנכם וכו'" איירי לאחר התחייה, ולא כמ"ש כאן בתנא דבי אליהו דאיירי לימות המשיח. ועיין בדרשות הר"ן (דרוש החמישי ד"ה ונתברר זה) דנראה כי בדבריו מתיישבת הסתירה הנ"ל, שכתב וז"ל: ולפי הנראה לדעת עולא [בגמרא דסנהדרין הנ"ל] כי ישראל שיראה ימות משיחנו, לא ימות לעולם [ויכנס לעולם התחייה בלא למות]. לפיכך הוצרך להעמיד מקרא שכתוב "כי הנער בן מאה שנה ימות" באומות העולם. ונתברר מזה שהיה עולא סובר שמה שהנביא מנבא "בלע המות לנצח", הוא לימות משיחנו, ולא לעולם הבא, עכ"ל. ולעיל הבאנו כזה דעת ספר עבודת הקודש דאותם אומות שיהיו בעת התחייה, ישארו בחיים גם לעולם הבא למשך חייהם.

ועיין בפסיקתא רבתי (הוספה א' פרשה א') שאמרו שם שאמר הקב"ה שהיה מן הראוי שלא יחיו אומות העולם לעולם הבא, כיון שאינם מאמינים בתחיית המתים, אבל בכל זאת יחייה אותם הקב"ה כדי לתבוע דינם של ישראל שרדפום וציערום, עי"ש. וכן נראה ממאמר של רבי יהושע בן לוי (עבודה זרה דף ד' ע"ב) שלעולם הבא כל המצוות שעשו ישראל באות וטורפות לאומות העולם על פניהם. ואין ראייה מכל זה שאומות העולם קמים בעת התחייה, דאפשר שיהיו קיימים אז רק לפי שעה מועטת כדי לקבל עונשם, ואין זה נקרא שהם באים לעולם הבא. ועיין מדרש זוטא (רות פרשה א') שאומות העולם נפרעים על מעשיהם הטובים שעשו בעולם הזה, כדי לאבדם לעולם הבא.

ועל כל פנים מפורש בגמרא שם (סנהדרין דף צ"ב ע"א), שכיון שיחיו המתים, שוב אינם מתים עוד לעולם, וז"ל: תנא דבי אליהו, צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות, אינן חוזרין לעפרן, שנאמר: "והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלים קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלים", מה קדוש [הקב"ה] לעולם קיים, אף

ולעולם רק אדה"ר לבדו נברא ממש בצלם אלהים, שבו נפח הקב"ה נשמת חיים מפיו יתברך, והיא שורש נשמות כל ישראל. ולכן פירש שהצלם האמור כאן ב"חביב אדם שנברא בצלם", הוא צלם דקדושה המיוחד לעם בני ישראל דוקא מצד נשמתם האלהית, וכמ"ש (תהלים ל"ט ז'): אך בצלם יתהלך איש, וכפי שפירשו בזהר (חלק א' דף רי"ז ע"ב). ופירש שם שמה שהביא רבי עקיבא ראה מפסוק הנאמר בבני נח, הוא לומר שההורג בן נח, נקרא שופך דם האדם להיות תואר החיצוני של בן נח דומה לדמות אדם הראשון שהוא נברא בצלם אלהים קדוש. ושוב הביא ששאל שאלה זו בענין הפסוק דבני נח למהרח"ו ז"ל, ותירץ לו שהכוונה היא על הנפש הקדושה הכלולה בנפשו של הגוי שהיא מתולדותיו, שיכולה לצאת ממנה גר צדק, ועל זה כתוב: שופך דם האדם באדם, ר"ל הצלם של אדם הקדוש הכלול עתה עדיין באדם הגוי, עי"ש. ודחה בתוקף האפשרות לפרש שהפסקא הראשונה עוסקת בבני נח אפילו כשמקיימים שבע מצוות. ונראה, דחילו של הרח"ו ז"ל בזה ממ"ש בזהר חדש הנ"ל, שאי אפשר לדמות צלם דמות ישראל מצד נשמתם הקדושה שהיא שיעור קומה שלימה בתרי"ג בחינות מלפני ולפנים, לנפש הגוי מחסידי אומות העולם שהיא מתחלקת לשבע בחינות דוקא, ונמשכה מהחיצוניות בלבד, ולכן לא יתכן שיקרא בשם "צלם". כי עיקר בריאת האדם בצלם אלהים הוא מצד דמיון שיעור קומת האדם בתרי"ג אברים וגידים, לשיעור קומה העליונה דאצילות קדשו יתברך הכלולה מתרי"ג בחינות כגודע. אלו תורף דבריו בתוספת נופך וביאור.

הרי לן מכל זה, שכלל הגוים שלא קבלו על עצמם לקיים ז' מצוות כתקנן, אין להם שום ייחס למושג של "צלם אלהים". ואפילו גוי שקיבל על עצמו ז' מצוות בני נח, שניתן לו נפש ורוח מיוחדים ממדור חיצוני קדוש, מכל מקום גם הוא לא נכלל בהגדרת "צלם אלהים" לדעת הרח"ו ז"ל. והנה, יוצא לן מכל זה, שלגוים

שתהיה בגוף ונשמה, עכ"ז גם הגוף יהיה רוחני, שהרי אז אין אכילה ושתייה, והחיים לעת המשיח יאכלו. ולכן שפיר קמ"ל דגם אותם הצדיקים לאחר שיחיו בגוף של בשר, לא יחזרו לעפרן, אלא הבשר מתקיים עליהם מעת שיקומו לימות המשיח עד שתהיה עת התחיה לכל לעתיד לבוא, ואז גם להם יתחלף הגוף של בשר לגוף רוחני, אבל לא יחזרו לעפרן, אעפ"י שיחיו שנית בהתחלף גופם, עכ"ל. והדברים ארוכים וצריכין עדיין עיון ויישוב כדי להסיק מתוכם מסקנות ברורות.

ביאור המשנה ראבות: חביב אדם שנברא בצלם, לאור כל הנ"ל

בביאור משנת חביב אדם שנברא בצלם (פרק ג' משנה י"ד) כתב בתוספות יום טוב דפסקא זו ד"חביב אדם" איירי גם בחסידי אומות העולם, ולשיטת הרמב"ם הנ"ל. והוכיח כן ממה שהביא בעל מאמר זה ה"ה רבי עקיבא ראייה לדבר מהפסוק (בראשית ז' ו'): שופך דם האדם באדם וכו' כי בצלם אלהים עשה את האדם, שכתוב לגבי בני נח בציווי איסור שפיכות דמים, ולא הביא הפסוקים הקודמים של בריאת אדה"ר, כמו (בראשית א' כ"ז): ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו. ופירש שהפסקא השניה של המשנה שכתוב: חביבים ישראל וכו', היא קאי על ישראל דוקא, שהם בנים למקום, עי"ש.

אולם בספר מדרש שמואל בא לאפוקי מפירוש זה. וכתב בתחילה לדייק מהסיפא של המשנה שאמרו "חביבים ישראל", דמזה נראה בפשטות דהרישא "חביב אדם" איירי אפילו בגוים ממש, (וכמשמע קצת מפירוש רבינו יונה). אולם דחה זה, כי בודאי לא איירי הכא בדמיון תואר ודמות חיצוני שבו שונה צורת האדם מצורת הבעל חי, ושעל דמות זה אמרו "חביב אדם שנברא בצלם", כי ענין צלם לא קאי אדמות גופני כלל, אלא עניינו מעלה פנימית ורוחנית מצד נשמת ישראל שהיא חלק אלוה ממעל.

ישראל. והששים רבוא נשמות, הן כלליות, אבל הן מתחלקות כל אחת לאלפים ולרכבות ולרבי רבבות של ניצוצות פרטיות, וכולן נשמות של ישראל המתגלגלות ובאות לעולם להתחנך בקיום המצוות בכל דור ודור (עיי' שער הגלגולים הקדמה י"א).

אולם, בתחילה כשנברא אדה"ר, לא היו במציאות רק נשמות ישראל, ואילו נשמות אומות העולם נתהוו רק אחר כך כתוצאה מחטא עץ הדעת, כן כתב רבינו האר"י ז"ל בספר הליקוטים (על תהלים פרק ל"ב), ובספר ליקוטי תורה שם, ובספר הגלגולים (פרק נ"ח). ומכאן למד רבינו הרמח"ל ז"ל מ"ש בספרו דרך ה' שישראל הם "המין האנושי מצד שורשו האמיתי כאדה"ר לפני החטא". ואילו הגוים הם "מין אנושות שפלה שלא היה צריך שימצא בעולם לולי לא חטא אדה"ר", ודו"ק.

ועיי' בספר הפרדס לרמ"ק ז"ל (שער י"ג פרק ג') שכתב גם כן שאדם הראשון נברא בסוד כתנות אור (באל"ף) הרומז לאחדות ה' ויחודו, פירוש שכל הנשמות שבו היו קדושות, חלק אלוה ממעל, ממה דנפח ביה קב"ה. אולם לאחר שחטא, הוליד נשמות רעות מהסטרא דמסאבותא. ועד זמן אברהם ע"ה לא חלקם הקב"ה לשני אוצרות נפרדים. ואחר שבחר באברהם, אז חילקם לשני גופים, נשמות הטהורות לישראל, והטמאות לאומות העולם. ועיי' בשמחת הרגל לג"ע החיד"א ז"ל על ברכת הקידוש דליל פסח "אשר בחר בנו מכל עם וכו'", שהביא כנ"ל בשם זקנו בעל החסד לאברהם בפירוש המשניות (פ"ג דנדרים), שמאברהם ואילך חילק נשמות הרעות של שבעים אומות לאוצר בפני עצמו. ולא ביאר היטב שם דמתחילת בריאת אדה"ר נבראו רק הנשמות הטהורות דישראל ורק ע"י חטאו נבראו הנשמות הטמאות. ויש מקום לטעות בהבנת דבריו, שכאילו אדה"ר נברא מעיקרא בשני מיני הנשמות הטהורות וטמאות, ואין כן כוונתו, ולכן כתבתי הערה זו, ודו"ק. ועיי' שם שהביא ג"ע ז"ל מדברי התוספות (עבודה זרה דף ה' ע"א ד"ה אין בן דוד בא)

עצמם אין מבוא לשכר עולם הבא, הן בגן עדן, והן בעולם התחייה כלל. וזה פשוט. ורק ישראל הם בני עולם הבא ממש, הן לאחר הפטירה בגן עדן, והן בעולם התחייה. וכמוהם גם הגרים (שיקומו לתחייה בכח הצדיקים של ישראל כנ"ל). אולם חסידי אומות העולם, הגם שהם גוים, יש להם חלק מסויים חיצוני בגן עדן ובעולם הבא, ועיי' להלן עוד בזה. ונמצינו למדים מעתה לענייננו, כדעת הספר חסידים הנ"ל, שגר שאביו היה סתם גוי, אפילו אם לא היה עובד עבודה זרה, ולא היה רע מעללים ומיצר ישראל, בכל זאת אין לו מבוא לשכר בעולם הבא, ולכן אפילו לבקש להקל בדינו לא ניתן. ורק אם היה עושה טובות לישראל, מצאנו היתר לבקש עליו שיקילו בדינו, ותול"מ.

מעלת נשמתן של ישראל כפי שורשם העליון והקדוש, ופחיתות נשמתן של אומות העולם כפי שורשם שכאילן הטמא

ונבוא בס"ד לבאר ולסכם עוד ענין זה בארוכה קצת, כיון שהוא מעיקרי ויסודי האמונה, להבדיל בין הטמא והטהור, ובין הקודש לחול, וחיובא רמיא על כל בר ישראל לדעת ולהבין יסודות אלו על בוריי' ולא לגמגם בהם, שחלילה לא יהרסו עיקרי הדת ותורת אמת בטשטוש וערבוב גבולי הקדושה והטומאה, שזה לעומת זה עשאו האלהים. ונבאר הדברים גם על פי דברי רבותינו המקובלים.

הנה, כאשר ברא הקב"ה את אדם הראשון, וצבר עפרו מארבע כנפות הארץ (סנהדרין דף ל"ח ע"א), אז נפח בו כביכול נשמה טהורה, וכמ"ש (בראשית ב' ז'): ויפח באפיו נשמת חיים. וכמו שאמרו (עיי' רמב"ן בראשית ב' ז', ובתניא ח"א פ"ב ועוד, עפ"י הזוהר בכמה מקומות, ראה ח"ג דף מ"ו ע"ב, ומדרש הנעלם פרשת בראשית מאמר תוצא הארץ נפש חיה): מאן דנפח מדיליה ומתוכיותיה נפח. ועל נשמה זו אמרו (על פי איוב ל"א ב'): נשמת ישראל חלק אלוה ממעל. **והנה**, אותה נשמה קדושה וגדולה דאדה"ר, היתה כוללת כל ששים רבוא נשמות של

א' שידע אפילו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. וטעם הדבר הוא לפי שנשמתו היתה כוללת כל הששים רבוא נשמות של ישראל (וכמו שאמרו בזוהר, בתיקונים דף קי"ד ע"א), ולכן גם שאר חכמי ישראל ישיגו כל כך פירושים בתורה כפי בחינת הנשמות הנכללות בו, עכ"ל.

והנה, מבואר בכל ספרי הקודש, שנשמותיהן של ישראל כולן הולכות ונתקנות מדור לדור, לקראת יעודן האמיתי שהיא קבלת שכרן בעולם הבא, וכמו שאמרו חז"ל במשנה (סנהדרין פרק י' משנה א'): כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ועליהם אמרו (שמואל ב' י"ד י"ד): לבלתי ידח ממנו נדח, ר"ל שאין הקב"ה מוותר על שום אחת מנשמות ישראל, וכולן עתידות להתתקן ולבוא על שכרן לבסוף (עיין שער הגלגולים הקדמה ט"ו, ובספר בניהו בן יהוידע ריש פרק י"א דמסכת סנהדרין ד"ה שלשה מלכים, ועיין עוד בספר שיח יצחק להגרי"א חבר, חלק א' דרוש לשבת תשובה).

והנה, לאחר שחטא אדה"ר, נסתלקו, ונתפזרו חלקי הנשמות שבו, ומהם שנשקעו בכורות נשברים (עיין שער הגלגולים הקדמה ג' ד"ה דע). ובתחילה היו באות ומתגלגלות בגווי הארץ, כמו שכתב האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת שמות, ובשער הכוונות ריש דרושי הפסח, ובשער הגלגולים בכמה מקומות, שהנשמות של ישראל, בתחילה נתגלגלו בדור המבול ובדור הפלגה ובדור סדום, והיו חוטאים ובאים, והענישם הקב"ה לתקנם קצת, עד שנתגלגלו ובאו כולן בכלל עם ישראל בגלות מצרים, כדי להשלים תיקונם שם בסבל רב ובעונשים עיש"ב. אולם גם משם ואילך, לפעמים היו נשמות של ישראל מתגלגלות גם באומות העולם לאיזו סיבות, אם לעונש ואם לתיקון. ואכמ"ל.

ועיקר הדבר, שער זמן "אלפיים תוהו" (עיין סנהדרין דף צ"ז סוף ע"א), היו הנשמות האלו דאדה"ר מתגלגלות בגוים וכנ"ל. ואז, טרם נבחר אדם אחד להיות הוא ראש וראשון ושורש לעם ישראל שעלו במחשבה מתחילת הבריאה

בשם רבינו אלחנן, דנשמות של ישראל ושל עכו"ם אינן בגוף אחד, ודו"ק. ועיין באור החיים הקדוש (דברים ל"ב ח') שכתב שמעיקרא בראם כשני אילנות, אחד טהור של אדה"ר ואחד טמא של ס"מ, ועל ידי חטא אדה"ר נתערבו, והתחילו לצאת גם מאדה"ר נשמות רעות וטמאות, עי"ש.

ועוד צריך לדעת כי שורש נשמתן העליונה של כל ישראל הוא בתורה הקדושה עצמה, שהיא הרצון הקדום של הבורא יתברך לברוא את עולמו, והיא למעלה ולפנים מכל העולמות העליונים, עיין נהר שלום (דף ט' ע"ד) בריש הקדמת תיקון מחצב הנשמות, ובספר נפש החיים (שער ד' פרק כ"ו), וכמו שאמרו חז"ל (זוהר ח"ב דף קס"א ע"א): אסתכל קב"ה באורייתא וברא עלמא. ולכן ישראל נוטריקון: יש ששים רבוא אותיות לתורה (עיין מגלה עמוקות פרשת ואתחנן אופן קפ"ו, ובספר הליקוטים תהלים סימן קמ"א). ולכן אמרו חז"ל (ראה רש"י סנהדרין דף צ"א ע"ב, ובפירוש החומש ריש פרשת בראשית): בראשית וכו' כשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית, שישראל ואורייתא וקב"ה חד אינון (אדיר במרום ח"א מאמר ולבחר זימנא הוי מסתכל בהאי פרסא, על פי משמעות מאמרי זוהר).

ועיין שער הגלגולים (הקדמה י"ז) שכתב וז"ל: דע כי כללות כל הנשמות הם ששים רבוא ולא יותר. והנה התורה היא שרש נשמות ישראל, כי ממנה חוצבו, ובה נשרשו. ולכן יש בתורה ששים רבוא פירושים וכולם כפי הפשט, וששים רבוא ברמז, וששים רבוא בדרש, וששים רבוא בסוד. ונמצא כי מכל פירוש מן הששים רבוא פירושים, ממנו נתהווה נשמה אחת של ישראל. ולעתיד לבא כל אחד ואחד מישראל ישיג לדעת כל התורה כפי אותו הפירוש המכוון עם שרש נשמתו, אשר על ידי הפירוש ההוא נברא ונתהווה [נשמתו] כנזכר. וכן בגן עדן, אחר פטירת האדם, ישיג כל זה וכו'. והנה נשמתו של משה רבינו ע"ה היתה משגת כל ששים רבוא פירושים שבתורה, וכמ"ש רז"ל (ויקרא רבה כ"ב

השלישי פרשה א': "כאיש אחד בלב אחד". כי בלא אחדות כולן יחד אי אפשר לקבל את התורה בשלימותה. ואפילו אם היה חסר אחד משלימות מניינם, לא היו מקבלים התורה בשלימותה, וכמו שאמרו במדרש (רבה, פרשה ע' פסוק ט'). ולכן גם הסרסור שבין הקב"ה לישראל בעת מתן תורה, הוא משה רבינו ע"ה, נאמר עליו (במדבר י"א כ"א): שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו. ואמרו חז"ל (תיקוני זוהר דף קי"ד ע"א): שקול משה כששים רבוא מישראל. וכמ"ש חז"ל (שיר השירים רבה ד' ב'): אשה אחת ילדה במצרים ששים רבוא בכרס אחד, והיא יוכבד שילדה למשה, השקול כנגד כל ששים רבוא מישראל. והיינו, כמו שאדה"ר היה כולל את כולן, כן באברהם אבינו ע"ה נכללו כולן, וכן במשה רבינו ע"ה נכללו כולן. ולכן יכל משה לקבל כל התורה כולה לצורך כל ישראל שבדורו, ולכל הדורות הבאים אחריו, וכמ"ש חז"ל בכמה מאמרים (עיין ריש פרקי אבות, משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'). וכן אמרו (ויקרא רבה, כ"ב א'): מה שעתידי תלמיד ותיק לומר, כבר נאמר למשה בסיני (ועיין שער הגלגולים הקדמה י"ז). ועיין בספר רוח חיים (אבות פרק א' משנה א' ד"ה עוד יש לפרש).

אולם זה לעומת זה עשה האלהים, וברא הקב"ה (לאחר חטא אדה"ר, וכמ"ש לעיל בס"ד) גם אדם דקליפה, אדם דבליעל, והוא מקביל בכל פרטיו לאדם דעולמות הקדושה. והוא הקליפה החיצונה לכל העולמות דקדושה (עיין שערי קדושה למהרח"ו ז"ל ח"ג ש"ב). ומאדם זה דקליפה נמשכו נשמותיהן של הגוים, כמ"ש על בלעם (במדבר כ"ד ט"ז): ויודע דעת עליון, ואמרו חז"ל (ספרי פרשת וזאת הברכה פיסקא ט"ז): ששקול היה בלעם כמשה באומות העולם. והיינו שהיה מושרש בדעת עליון דקלי,

כמקבלי ומקיימי התורה. אולם, כאשר בחר הקב"ה באברהם אבינו, משם ואילך ייחד כל אותן נשמות בפרטי פרטיהן, שהיו כלולות בתחילה באדה"ר, שיושרשו מעתה כולם רק באברהם², וממנו יתפשטו בבניו אחריו במשך כל הדורות, עד שיתוקנו. וכמ"ש האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה י"א) ששלבי התגלגלותן הוא, תחילה בבחינת כתר, שהוא אדה"ר. ושוב בבחינת חב"ד, שהם אברהם יצחק ויעקב. ושוב ב"ב שבטים, שהם סוד י"ב גבולי אלכסונים שבפרטות הת"ת, שהוא סוד יעקב בכללותו, שהוא אבי השבטים. ושוב משם נסעו למלכות שהיא "באר שבע", בסוד שבעים נפש שירדו למצרים. ומשם נתפרדו והיו לששים רבוא נשמות של ישראל. והרי הן כלל כל נשמות ישראל המושרשות בעשר ספירות דאצילות כולן. ובכל אלו אין חלק ונחלה לאומות העולם כלל ועיקר. (עיין באורך בדרך ה' לרמח"ל ח"ב פ"ד)³.

הרי שמאברהם אבינו ואילך נתייחדו בו ובזרעו אחריו, כל אלו הנשמות, שהיו בתחילה כלולות באדה"ר, ומאז התחיל תיקון העולם במלכות שדי, שהוא "אלפיים תורה". ולכן כל ששים רבוא נשמות אלו, עם כל הפרטים שבהם, באו כולן יחד להר סיני לקבל חלקם הפרטי שלהן בתורה, וכמ"ש (דברים כ"ט י"ד): את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו, ואת אשר איננו פה עמנו היום. הרי שבאו לשם גם הנשמות שטרם היו עומדים בגוף ממש באותו זמן, וכמ"ש חז"ל (שבועות דף ל"ט ע"א, שמות רבה כ"ח ו'). וכנ"ל, שכנגד כל נשמה מהן ישנה אות אחת בתורה, שבאותה האות כלולה כל חלקי התורה של אותה הנשמה. ולכן הוכרחו עם ישראל להיותם חונים יחד ממול ההר ההוא וכמ"ש (שמות י"ט ב'): ויחן שם ישראל נגד ההר וכמ"ש חז"ל (במכילתא פרשת בחדש

2 ונלע"ד, שבהפיכת סדום הועברו כל אותן נשמות לרשותו של אברהם, ודו"ק.
3 ועיין באור החיים הקדוש (דברים ל"ב ח') דברים הראויים למי שאמרן, וכיאר שם שראש וראשון לאילן הקדוש היה יעקב אבינו ע"ה.

ואילו נשמת ישראל מאילן הקדוש, ונפש הבהמית שלהן מקליפת נוגה. ועיין שם עוד (בפרק ג'). ועיין בספר התניא (ח"א פרק א' ו').

והנה, נתבאר לן באר היטב, שלגוים בפני עצמם אין להם מבוא לתיקון ולעליה ולשכר עולם הבא כלל, אלא תיקונם שריפתו, וככל הנ"ל, וכדמוכח מהגמרא דראש השנה, ודריש עבודה זרה, וכנ"ל. אולם יש להם תיקון בשני אופנים, או אם יתגיירו, דאז מקבלים נשמה מאוצר נשמות הגרים שהיא כלולה מתרי"ג פרטים, אלא שהיא חיצונה לערך נשמתן של ישראל, או אם יקיימו ז' מצוות בני נח, שאז יקבלו נשמה קטנה בת ז' בחינות, ממחצב חיצונה יותר, ועל ידה תהיה להם נצחיות ושכר בעולם הבא המזומנת ומיוחדת להם. אבל זולת זה אין לגוים בפני עצמם שום תקנה לעולם. ותכליתם וסופם להיות אפר תחת כפות רגלי הצדיקים, כמ"ש בגמרא דר"ה הנ"ל. ועיין דרך ה' שם, ובמאמר העיקרים בפרק "בגאולה".

ובעזרת ה', לפנינו נביא כמה לשונות מחז"ל ומגדולי המקובלים, והמפרשים ראשונים ואחרונים לבסס ולהוכיח כל אלו היסודות שכתבנו, וזה החלי בס"ד.

ליקוטי לשונות מחז"ל ומספרים הקדושים בענין שורש נשמות ישראל ואומות העולם

והנה ישנן כמה לשונות בחז"ל בגמרא ובמדרשים המדברים מענין זה, ונזכרו בדברי המפרשים אשר נביא דבריהם בהמשך. ועיקר המכוון בהם ניתן להבין כפי שפירשום המפרשים, ולכן לא נרבה בציטוטי לשונותיהן, ורק נציין להם ככאן, ושוב יוזכרו ויתבארו בדברי המפרשים שנעתיקם בהמשך בס"ד.

כתב בזוהר חדש (כראשית דף י"ח ע"ב) וז"ל: אמר רבי יצחק תא חזי מאי דכתיב (קהלת ג' כ"א): מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. רוח בני האדם העולה היא למעלה, דא היא נשמתא קדישא דצדיקיא [ישראל], ורוח

לעומת משה שהיה מושרש בדעת עליון דקדושה (עיין שער הפסוקים פרשת שמות דף כ"א ע"ב וע"ג).

אולם, אילן הטמא הזה וכל ענפיו ופרטיו אין לו תיקון והשתלמות לעולם הבא, אלא תיקונו היא שריפתו, כמו אילן אשירה, וכמ"ש (בסידור ר"ה ויוה"כ): "וכל הרשעה כעשן תכלה", וכמ"ש "בלע המות לנצח" (ישעיה כ"ה ח'). וכל עניינם של הקליפות ואומות העולם, והיצר הרע, להיותם מצויין בעולם, הוא רק כדי להיות כנסיון לישראל עושי דברו יתברך, ולהביא עליהם פורעניות וצרות כאשר עוברים על דברי תורה ב"מ. אולם, הם והשטן ראש לאומותם, יתבטלו לעתיד כאשר יתוקן העולם במלכות שדי. ורק השורש העליון שלהם, יומתק ויוכנע במקורו בסוד (דברים ל"ב ל"ג-ל"ד): וראש פתנים אכזר הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי. וכענין שאמרו חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ח) על קבורת ראשו של עשיו כמערת המכפלה, (עיין רוח חיים על משנת כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא).

וצריכינן אנו להודיע עוד, דמלבד הנשמות דישראל ודגוים וככל הנ"ל, עוד ישנה בחינה אחרת הנקראת נפש הבהמית, והיא נפש היסודית, שהיא מצד הד' יסודות אשר רוח מים ועפר, שכל אחד מהם יש לו כח רוחני המחייהו. והרי כל הנבראים נבראו מהרכבתן של הד' יסודות, ובכולן נפש יסודית בהמית זו המורכבת מארבעתם, והיא נעשית בסיס וכן לנשמה העליונה האלהית. אלא דכנ"ל, דהנשמה העליונה של ישראל היא חלק אלוה ממעל, ואילו נשמתן של הגוים הן מאילן הטמא הנ"ל. ולעולם הנשמה העיקרית, הן דישראל מצד הקדושה, והן דאומות העולם מצד הטומאה, שוכנת בתוך הנפש היסודית, והנפש היסודית שוכנת בתוך אברי הגוף, וכמו שהאריך לבאר הרח"ו ז"ל בריש ספרו שערי קדושה (ח"א פ"א). ועיין בעץ חיים (שער מ"ט פרק ב') שכתב שנשמתן של גוים ונפש היסודית שלהן היא מג' קליפות רעות,

איהו אדם, ובגין כך לא סליק בשמא דא [אדם]. שמא דההוא רוחא טמא לא סליק בשמא דאדם, ולית ביה חולקא. גופא דיליה, לבושא דההוא טמא, בשר טמא, יטמא לגו בשר לבושא דיליה. בגין כך בעוד דשרי ההוא רוחא בההוא גופא יתקרא טמא. נפק רוחא מההוא לבושא לא יקרא טמא, ולא סליק ההוא לבושא בשמה וכו'. ובגין כך אלין תרין סטריין מתפרשן, אלין אתכללו ברזא דאדם, ואלין אתכללו ברזא דטמא. כל זינא לזיניה, והדר לזיניה, עכ"ל. וכ"כ שם (דף קל"א ע"א).

מבואר מזה שמצד הנשמה הקדושה שבישראל גם הגוף שלהם מתקדש, ונקרא בשר האדם. אבל הגוים, הנשמה שלהם היא מקור הטומאה, ומטמא לגופם כל עוד הם מחוברים, ונקרא בשר טמא. ובסוף, כל מין חוזר לשורשו, ישראל נכללים למעלה בקדושה, ואומות העולם יורדים למטה לטומאה (עיין בפירוש הדמשק אליעזר שם).

עוד אמרו חז"ל בזוהר, במדרש הנעלם (חלק א' דף ק"ו סוף ע"ב) וז"ל: כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו', גיהנם למעלה לאותם פושעי ישראל שעברו על מצוות התורה ולא חזרו בתשובה, שדוחים אותם לחוץ עד שיקבלו עונשם. והולכים וסובבים כל העולם וכו' ושם נידונים י"ב חודש. לאחר כן מדורם עם אותם שקיבלו עונשם כמותם, כל אחד ואחד כפי המקום הראוי לו. והרשעים של אומות העולם עובדי עבודה זרה, נידונים תמיד באש ובמים, ושוב אינם עולים, שנאמר ואשם לא תכבה. משפט הרשעים [רשעי הגוים] בגיהנם כמה, דכתיב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש וגו', ושוב אינם עולים. ולא יקומו ליום הדין, שנאמר (דברים כ"ט כ"ב): אשר הפך ה' באפו ובחמתו, באפו בעולם הזה, ובחמתו בעולם הבא, עכ"ל. ועיין סנהדרין (דף ק"ז ע"ב) כעין זה.

והמבין יבין, כי כוונת הזוהר כאן אינו דוקא לגבי אנשי סדום, אלא לגבי כל אומות

הבהמה, דא היא נפשא חייטא דאיתגזרת מן ארעא לבעירא דתשתצי ותחות לאשתצאה מן עלמא. אמר רבי חייא אם כן אין להם נשמה לגוים אלא אותה הנפש החיה. אמר רבי יוחנן כן הוא, עכ"ל.

ומתבאר חילוק זה מלשון ספר באר מים חיים (פרשת וירא פרק י"ט) וז"ל: ונודע החילוק בין ישראל לאומות העולם, כי נשמת ישראל הם חלק אלוה ממעל, כמ"ש (בראשית ב' ז'): ויפח באפיו נשמת חיים. וכמו שאיתא בזוהר הקדוש (הקדמה, דף י"ג ע"א, שם דף כ"ה ע"א, פנחס רי"ח סע"ב, רי"ט ע"א). ונשמת הנכרים הוא מנשמת הארץ, ונפשם הנשפע בהם כבחינת נפש הבהמה היורדת לארץ, ועל כן נקראים עמי הארץ, וכל חיותם ונפשם היא מלמטה מהארץ, כי חלק ה' עמו ולא הנכרים, עכ"ל.

ונראה שלשונות אלו מתייחסות בעיקר רק לנפש היסודית של הגוים, אבל מלבד זה יש להם נפש דסטרא אחרא טמאה, וכמ"ש בכמה לשונות שהבאנו כאן.

וזה לשון הזוהר (חלק א' דף מ"ז ע"א): אמר רבי אבא, נפש חיה דאינון ישראל, דאינון בני דקב"ה, ונשמותיהון קדישין מיניה [מקב"ה כביכול] אחיין, [היינו שהם חלק אלוה ממעל]. נפשאן דשאר עמין עובדי עבודה זרה מאן אתר הוא. אמר רבי אלעזר מאינון סטרי שמאלא דמסאבי לון אית לון נשמתין. ובגין כך כולהו מסאבין ומסאבין למאן דקרב בהדיהו, עכ"ל. הרי לן מזה דנשמות ישראל הן חלק אלוה ממעל, ואילו נשמות הגוים הן מהסטרא אחרא.

עוד אמרו בזוהר (חלק א' דף כ' ע"ב) וז"ל: "אדם אתם", אתם קרוין אדם ולא שאר עמין. וכל רוחא אקרי אדם. רוחא דסטרא קדישא, גופא דיליה לבושא דאדם איהו, ועל דא כתיב: עור ובשר תלבישני וגו'. בשרא דאדם לבושא איהו, ובכל אתר כתיב בשר אדם, אדם לגו [שהיא הנשמה], ובשר לבושא דאדם וכו'. רוחא דאפשט בשאר עמין עכ"ל נפקא מסטרא דמסאבותא, דלא

שממנה שומר לפרי, והוא סוד יצה"ר המטיב עצמו ונכנס פנימה, ולזה לא יתבטל. [וכמו שדרשו חז"ל (ברכות נ"ד ע"א): בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע. ועל בחינה זאת אמרו על הפסוק (מדרש רבה קהלת ג' י"א): והנה טוב מאד, טוב, זה יצר הטוב, מאד, זה יצר הרע]. והב', קליפה הרעה, שהיא המטונפת המכשלת הצדיקים המוכיחה המשטנת. ואחר שאין בן המלך צריך לתוכחת מה צורך לרצועה, עכ"ל.

וכעין זה כתב רבו הרח"ו ז"ל בספרו עץ הדעת טוב (פרשת ויצא על הפסוק ויקרא שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז וכו'), וז"ל: עד אשר עדיין יבוא גם כן זמן תחיית המתים, כי אז כל הגוים והאומות ימותו, ולא יחיו כי אם ישראל לבדם, כמ"ש: "יחיו מתוך וכו'", ולא אמר "יחיו המתים". אבל באומות העולם כתיב: "וארץ רפאים תפיל", וכתיב: "רפאים כל יקומו, מתים כל יחיו וכו'", עכ"ל. והכי איתא בזוהר (זוהר חדש מדרש רות דף ע"ח ע"ד) בענין מצות יבום כתב וז"ל: וזאת התעודה בישראל, ולא בעובדי כוכבים, שלא ניתנה להם מצוה זו, ועליהם כתיב יאבדו מארעא מן תחות שמיא אלה, ואין להם תקומה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, דכתיב מתים כל יחיו רפאים כל יקומו, עכ"ל.

התייחסות הבורא יתברך בהנהגת אומות העולם הוא בהשגחה כללית, ורק לישראל יש השגחה פרטית. ולבאר שבמעשיהם של אומות העולם אין תיקון או קלקול בעולמות העליונים

ענך צריכין אנו לדעת יסוד איתן שנתבאר בספרי הראשונים בהבדל שבין עם ישראל לאומות העולם. והוא שהנהגת הבורא ביחס לשאר נבראים הוא כללי בלבד, ר"ל על כללות אותו המין כולו, ולא בהשגחה פרטית על כל פרט בפני עצמו שבאותו המין, (זולת כאשר יש בדבר נפקא מינה לגבי עם ישראל, או מצד גלגול נשמות קדושות בהם וכיוצא). ורק עם

העולם. ומלמדנו להועיל, שהגוים לעולם נידונים בלא הפסק, ואין עולים לדין בעולם הבא, שכבר נכרת ונגזר דינם לדראון עולם ודו"ק. וצ"ע לאור מ"ש לעיל מהגמרא דראש השנה, שדינם י"ב חודש בלבד, ואחר כך גופן כלה, ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן להיות אפר תחת כפות רגלי הצדיקים. אולם עיין בגיטין (דף נ"ו ע"ב) לגבי טיטוס ובלעם דנראה שנידונים לעולם. ונראה להבין שהגוים שהפליגו ברשעתם הם הנידונים לעולם.

וכתב בזה בספר חסד לאברהם (מעין ז' נהר כ"ז) וז"ל: הענין כי סדר המציאות מחייב כי צריך רצועה להלקות. וכיון שגדל בן המלך והטיב עצמו, ואין צריך לה [לרצועה], ישרפיה באש ויבטלוה. וזה משל אל מציאות החכמה העליונה לסמא"ל, הוא כח הקליפה הרעה המייסרת בני עולם ומה גם הצדיקים. ואומות העולם הם רשעים שלוחי סמא"ל לייסר את ישראל, והם כחותיו המתלבשים בחומר להוכיח בנגעיהם לבני אברהם יצחק ויעקב. ומאז דור הפלגה שפגמו הנשמות, הוצרכו לטהר, והיינו "הבה נרדה ונבלה שם שפתם". ונתן הקב"ה שבעים משפחות לשבעים שרים שאין בהם נשמות קדושות כלל, אלא להוכיח הנשמות [הקדושות של ישראל], והם מלאכי חבלה לדון כל החיים. ולזה בחר אברהם לחלק משכן הנשמות. וכהתם פשע וחטאת מן העולם, אין צורך [עוד] באומות ע"ז כלל, ולזה אומת עשירי שכולו רע תתבטל מכל וכל, כאומר ולא יהיה שריד לבית עשירי וגו'. ועד"ז יתבטל מן האומות כל רע, ולא ישאר בהם אלא החלקים הטובים שהוא השפעת הקליפה מצד שלש ראשונות שבה, [בסוד ראש פתנים אכזר הלא הוא כמוס עמדי וכו'נ"ל] שמשם חסידי אומות העולם שיש להם חלק לעוה"ב. ועל אלו נאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה. ובהתבטל שאר הקליפות הרעות יתבטלו עמהם האומות. אמנם הקליפות שהם שומר לפרי יתקיימו כדי שיגיע מהם תועלת ולא נזק. והנה עתה, אל הקליפות שתי בחינות, האחת בחינת הקליפה שאינה רעה אבל טובה

ושם פרק ד' כתב וז"ל: וזאת תורת האדם, כל איש ישראל אל יאמר בלבו ח"ו כי מה אני ומה כחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעולמות. אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו, שכל פרטי מעשיו ודבוריו ומחשבותיו בכל עת ורגע לא איתאבדו ח"ו, ומה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו, שכל אחד עולה כפי שורשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים בעולמות וצחצחות העליונים. ובאמת, כי האיש החכם ויבין את זאת לאמיתו, לבו יחיל בקרבו בחיל ורעדה, בשומו על לבו על מעשיו אשר לא טובים ח"ו עד היכן המה מגיעים לקלקל ולהרוס בחטא קל ח"ו הרבה יותר ממה שהחריבו נבוזראדן וטיטוס. כי הלא נבוזראדן וטיטוס לא עשו במעשיהם שום פגם וקלקול כלל למעלה, כי לא להם חלק ושורש בעולמות העליונים שיהיו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם. רק שבחטאינו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה, את מקדש ה' טמאו כביכול, המקדש העליון [בעוונות ישראל], ועל ידי כן היה להם כח לנבוזראדן וטיטוס להחריב המקדש של מטה המכוון כנגד המקדש של מעלה, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין דף צ"ו ע"ב): קמחא טחינא טחינת. הרי כי עוונותינו החריבו נוח מעלה עולמות עליונים הקדושים, והמה [טיטוס ונבוזראדן] החריבו רק נוח מטה. וזה שהתפלל דוד המלך ע"ה (תהלים ע"ד ה'): יודע כמביא למעלה בסבך עץ קדומות, ביקש שיחשב לו [לרשע הגוי] כאילו למעלה בשמי מרום הרס, אבל באמת לא נגעו [מעשיו] שם כלל, עכ"ל. והדברים מבוארים שאין לגוים שום מבוא בתיקון או בקלקול העולמות העליונים, כי אין להם נשמה קדושה ששורשה למעלה כדי לפעול ולתקן שם. וכל קיומם והשפעתם הוא מאילן הטמא של הסטרא אחרא ותול"מ. ועיין באורך מ"ש בכל זה בספר שומר אמונים להר"י אירגס ז"ל (ויכוח שני אות פ"א).

וְזָלַל הגאון יצחק אייזיק חבר ז"ל בספרו פתחי שערים (נתיב עיגולים דיושר דא"ק פתח ג'): ההנהגה הפנימיות (עיקרית) של עשר

ישראל כל יחיד ויחיד שבהם הוא מונהג בהשגחה פרטית בכל ענייניו. ועוד חילוק, שאין לגוים מגע יד לתקן או להרוס למעלה בעולמות העליונים כישראל. וכל זה מחמת ההבדל שבין נשמת ישראל לנשמת הגוים וכמו שנבאר לפנינו אי"ה.

ונעתיק בזה דברי הרמח"ל בספרו דרך ה' (שם), שהוא יסוד דבריו על דעת רבותינו הראשונים (הרמב"ן והחינוך ועוד), ועל שיטת המקובלים בפרט, וז"ל שם: אולם במעשיהם של ישראל תלה האדון ב"ה תיקון כל הבריאה ועילוייה, כמו שזכרנו. ושעבד כביכול את הנהגתו לפעלם, להאיר ולהשפיע או לסתר ולהתעלם ח"ו על פי מעשיהם. אך במעשה האומות, לא יוסיפו ולא יגרעו במציאות הבריאה ובגילוי יתברך שמו, או בהסתרו. אבל ימשיכו לעצמם תועלת או הפסד אם בגוף ואם בנפש. ויוסיפו כח בשר שלהם, או יחלשוהו. ואמנם אף על פי שאין הקב"ה משגיח על אומות העולם בפרטיהם, כבר אפשר שישגיח עליהם בהם לצורך יחיד או רבים מישראל. אמנם זה בבחינת המקרים האמצעיים שביארנו בפרק הקודם, עכ"ל.

וכן כתב הגר"ח מוולאז'ין ז"ל בספרו נפש החיים (שער א' פרק ג') וז"ל: כן בדמיון זה כביכול ברא הוא יתברך את האדם, והשליטו על רבי רבון כחות ועולמות אין מספר, ומסרן בידו שיהיה הוא המדבר והמנהיג אותם על פי כל פרטי תנועות מעשיו ודבוריו ומחשבותיו, וכל סדרי הנהגותיו, הן לטוב או להיפך ח"ו וכו'. זהו ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים וגו', כי בצלם אלהים עשה וגו'. שכמו שהוא יתברך שמו הוא האלהים ובעל הכחות הנמצאים בכל העולמות כולם, ומסדרם ומנהיגם כל רגע כרצונו, כן השליט רצונו יתברך את האדם שיהיה הוא הפותח והסוגר של כמה אלפי רבואות כחות ועולמות על פי כל פרטי סדרי הנהגותיו וכל ענייניו בכל עת ורגע ממש, כפי שרשו העליון וכו' כאילו הוא גם כן הבעל כח שלהם כביכול, עכ"ל.

ספירות דיושר, היא מיוחדת לעם ישראל, משום שלהם נתן תפקיד תיקון הבריאה. [אבל] הנהגת אומות העולם היא בבחינת עיגולים, שהיא הנהגה חיצונית (משנית וטבעית) בלבד, התלויה בהנהגה הפנימית. וזה סוד ההנהגה, שמובדלים בזה ישראל מכל עובדי אלילים כמ"ש רז"ל: אדם אתם, אתם קרויים אדם וכו'. והיינו שאומות העולם שלא נתנה להם התורה ומצוות, סיומם והעמדתם הוא בבחינת עיגולים, והיינו לפי הטבע שניתן בתחילת הבריאה מצד חסדו יתברך. והם נקראים בחינת חיצוניות העולם בכללותו, מאחר שאינם פנימיות כוונתו יתברך שמו בבריאת עולמו וכו'. (וזכיתי לדעתו בזה בס"ד במ"ש בספרי שרשי הים על עץ חיים ח"א שער א' ענף ב' בעיונים וביאורים אות ח').

אבל ישראל, להם ניתן התורה ומצוותיה וכללותיה ופרטותיה, ממש בציור אדם שהוא תכלית מעלת האדם שעליו נברא הכל שיהיה מתנהג על פי התורה. והם נקראים בחינת יושר של העולם, שהוא בציור קוין ואברים, שהוא קומה שלימה המסודר על פי דרכי התורה ופרטיה. וגם הנהגת אומות העולם גם כן משתנה לפי ערך שינוי מצב ישראל ועל פי עבודתם, לפעמים להעניש אותם, ולפעמים להיטיב אותם, הכל על פי עומק השגחה הפנימית הזו אשר הוא מסודר על פי התורה ומצוות שישאל עוסקים בה. נמצא שבאמת ההשגחה העיקרית ההולכת בסדר ציור דמות אדם בכל הפרטים, הוא רק בישראל לבד. ומזאת ההשגחה העיקרית, משתלשל ומסבב תמיד בכל יום ובכל רגע גם ההשגחה הכללית על הגוים, לא לפי מעשיהם, אלא לפי מעשה ישראל שבתוכם. ולכן, בעת שהיו ישראל עושים רצונו של מלכם, היו נתונים עליון על כל גויי הארץ וגו', לפי שהיה מאיר מאד בחינת יושר שלהם באור הפנים עליון. ובחינת עיגולים של כולם, הוא הנמשך להאיר לאומות העולם ולשאר נבראי מטה. וכן הוא למעלה באצילות, מדות ההנהגה והשגחתו יתברך והמשכת אורו להם, הוא באלו

שתי המדרגות בבחינת פנימיות ויושר לישראל, ובבחינת חיצוניות ועיגולים לאומות העולם ולנבראי מטה. ולכן בחינת העיגולים נקראת בכל מקום בערך מדרגת נפש, ובחינת היושר נקראת במדרגת רוח כידוע, שנפש נמצאת בכל בעלי חיים גם בבהמה, והיא נפש הבאה מן הארץ, כמ"ש תוצא הארץ נפש חיה וגו'. ורוח הוא באדם, כמ"ש: אכן רוח הוא באנוש וגו'. והוא עיקר מדרגת האדם, ובו תלוי כל העבודה, והוא העולה והיורד ובא באדם לתקן נפש הבהמיות שלו. והוא מן השמים. ומדרגה זאת ניתנה לישראל, והוא מ"ש אדם אתם, אתם קרויים אדם וכו'. כן תחילה לא נתגלה אומה הישראלית בעולם עד אחר שבא אברהם אבינו, וממנו התחיל להתגלות בחינת יושר הזה, והוא שנתברך "ואעשך לגוי גדול", וממנו יצאו ישראל. ולכן נקרא אברהם אדם, האדם הגדול בענקים, שהוא בחינת יושר בציור אדם בעל רמ"ח אברים בגימטריא אברה"ם. וממנו התחיל בחינת השגחה זאת הפרטית, שיהיה על פי התורה והמצוות, עכ"ל.

הרי לן מכל זה ביאור נכון לשורש ענין מעלתן של ישראל בתיקון עולם במלכות שדי, ומעלת נשמותיהן של ישראל אשר לה חלק ונחלה למעלה בגבאי מרומים, לעומת הגוים ונשמותיהן שמאילן הטמא, שאינן כלל עיקר בבריאה, אלא בבחינת קליפה אל הפרי, ותול"מ. **ועל** פי יסודות אלו מובנים היטב לשונות תפלת "עלינו לשבח": "שלא עשנו כגויי הארצות, ולא שמנו כמשפחות האדמה, ולא שם חלקנו כהם, וגורלנו ככל המונם", שנראים לכאורה לשונות כפולות ומיותרות. אולם פירושו כך: "שלא עשנו כגויי הארצות", כי נפש היסודית של ישראל היא מקליפת נוגה, ואילו נפש היסודית דשאר אומות היא משלש קליפות רעות. ולכן גופן של ישראל מתקדשת ופסקה זוהמתן, ואין גופן של נכרין מתקדשת, אלא בזוהמתן קיימי (כמ"ש בזוהר ח"א דף כ' ע"ב). "ולא שמנו כמשפחות האדמה", שנשמת ישראל

של "עילוי נשמה", אלא רק בישראל ובגרים בלבד, וזה ברור.

ולכן נראה בס"ד שאין שום מבוא ושייכות לאמירת קדיש ועשיית מצוות "לעילוי נשמת" המת כשמדובר בגוי, וכמו שהוכחנו בס"ד בראיות ברורות מחז"ל ומגדולי המקובלים והמפרשים שאין לגוי נשמה כנשמת ישראל דשייך בה תיקון ועליה ונחת רוח ושכר עולם הבא כלל ועיקר.

אולם ודאי נכון שהגר צדק יבקש בתפלה מלפני בורא עולם שיקל בדינו של הוריו הגויים. ואפילו יש מקום לתת צדקה לעניים לזכותם. והגם שאין לו יחס עמהם, על כל פנים יש מקום לעשות כן מדין הכרת הטוב שהם הביאוהו לעולם, וטפלו בו וגדלוהו, שכל זה הוא חסד שעשו עמו. לכן מדין הכרת הטוב ראוי שיבקש עליהם להקל דינם מעליהם. וכתב היעב"ץ בסידורו בהלכות מצות עונה שיש זכות להורי הגר בהולדתו שכיוונו בזיווגם כוונה טובה שלכן זכה להתגייר. וזה אם הוריו היו גוים פשוטים, לא רעים כשונאי ורודפי יהודים. וכדעת הספר חסידים שהתיר את זה. אבל לענ"ד לא שייך לזכותם במצוות ותפלות ותורה, שאין להם מבוא לכל זה, לא בחייהם ולא במותם. כן נלע"ד.

אבל אם היו הורי הגר צדק מחסידי אומות העולם שקיימו שבע מצוות בני נח, נראה דיכול לבקש עליהם גם להציל אותם מעונשים, וגם להעלותן לגן עדן המיוחד שלהם, ואפשר גם לימי התחייה לפי דעת הרבה מן הראשונים. אבל נראה שגם בגוי חסיד כזה אין מקום לומר עליו קדישים וללמוד תורה וכדומה לעילוי נשמתו, אלא רק תפלה וצדקה השוין לכל נפש חיה.

ואם היו הוריו גוים כשרים, שלא עבדו עבודה זרה ולא ציערו לישראל, והיו בעלי מדות טובות, וכל שכן אם עשו השתדלות להציל ולהועיל ליהודים, אפשר דיש מקום להתפלל לה' להצילם מעונשים וגם להעלותן לגן עדן

היא חלק אלוה ממעל, מהאילן הקדוש, ואילו נשמות הגויים הם מהאילן הטמא דג' קליפות רעות (עיין עץ חיים שער מ"ט פ"ב). "ולא שם חלקנו כהם", שנתן לנו התורה, וקשר למעלה בעולמות העליונים לפעול שם ולתקן עולם במלכות שדי, אבל הגויים אין להם תורה, ולא כח לפעול למעלה. "וגורלנו ככל המונם", שזוכים ישראל לשכר גן עדן ושכר הנצחי לעולם הבא. אבל הגויים אין להם חלק בשכר זה. והיינו שאנו אומרים בנוסח ההבדלה במוצאי שבת: המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים. והדברים מובנים ומאירים.

סיכום לכל הנאמר לעיל והכרעת ההלכה בנידונו

ונאמר בסיכום, דכפי סתמות דברי רבותינו ז"ל, ומפרשי דבריהם באמת, נראה להבין בכל הנ"ל: שנשמות עם ישראל לא ידח מהם שום נדח, ויזכו כולן לבסוף להצרף ולהתקן ולהגיע אל גן עדן ולימות המשיח ולתחיית המתים ולעולם הבא, ולהם עיקר יעוד הגמול. וגם נשמות הגרים נראה שכולן טובים בשרשן ויותקנו לבסוף לזכות כנ"ל בכל שלבי השכר דעולם הבא. והגוים ששמרו שבע מצוות בני נח, גם הם יזכו כנ"ל לפי החלק המגיע להם, וכנ"ל, אם בגן עדן בלבד, או גם בתחייה, ואולי בתחייה רק אותם שנשארו בחיים, וככל הנ"ל. אולם שאר הגוים שלא קיימו שבע מצוות שיהיו קיימים לאחר ביאת המשיח ויכירו בה' ובמלכותו, וימאסו בעבודה זרה ובדרכיהם הרעים, יזכו לשמש את ישראל באותו הזמן, וישארו מהם גם בעולם התחייה, ויהיה להם חלק בטוב העולם הזה שבאותה שעה (ובכל ימי חייהם עד מיתתם). וכאשר ימותו אז יתבטלו מהמציאות (עיין סנהדרין דף צ"א ע"ב). כאופן, ששאר אומות העולם שלא היו בכלל חסידי אומות העולם, ואין להם נשמה אלהית קדושה, סופם להתבטל מהמציאות, כסוף עניינם של שאר כל הנבראים, ולא שייך בהו כלל מושג

קדישים וצדקות שיעשו לזכות גוי שנפטר האם יועילו לו / הרב יעקב משה הלל קיא

של חסידי אומות העולם, וזה כפי כמה דעות הנשמת ישראל שבקרבנו, ולזכות לתקנה שנראה מהם קצת שגם גוים כאלו הם בכלל בשלימות ולזכות לכל יעודי השכר בעולם הזה חסידי אומות העולם, ואין הדבר ברור בידי. ובעולם הבא, להשלים רצונו יתברך בבריאת ניהי רצון שיזכנו ה' להכיר ולהוקיר את עולמו, אכי"ר.

